

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XV. évfolyam – 2020. nyár

Képzőművészet és költészet

EZ A PILLANAT –
VERSES ÖSSZEÁLLÍTÁS UZONYI FERENC VIRTUÁLIS TÁRLATÁHOZ
TÖREDEKEK –
VERSCSOKOR LÁSZLÓ ÁKOS 80. SZÜLETÉSNAPI KIÁLLÍTÁSÁHOZ

Margó

HOPPÁL MIHÁLY, KADA ERIKA, TÓTH DÉNES ÁRPÁD KÖNYVEIRŐL;
GESZTERÉDI ARCKÉPCSARNOK; VIRTUÁLIS TAVASZI TÁRLAT;
VIRÁGH TIBOR ELŐADÓMŰVÉSZ EMLÉKEZETE

Vendégség

BARÁTH VIKTÓRIA, BICSÁR VENDEL, ILLÉS ÉVA,
NAGY GÁBOR MIKLÓS, PÁVA SZILÁRD, TAKÁCS E. ILDIKÓ VERSEI,
PÁLFY JULIANNA TÁRCÁJA;
BAK RÓBERT PORTRÉINTERJÚJA KOCSIS CSABÁVAL

Tanulmány

IRODALOM (MŰVÉSZET) ÉS ERKÖLCS

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

101. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, XV. évfolyam; 2020. nyár

(101. kötet; 74. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

🏠 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fsz. 2.

☎ +36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható:

Országos Széchényi Könyvtár

Elektronikus Periodika Adatbázisa (www.epa.oszk.hu)

ISSN 1788–8034 (nyomtatott)

ISSN 2677–1535 (online verzió)

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat hírlapárusi forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

A FOLYÓIRAT 101. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2020. MÁJUS 20-ÁN VOLT.

„HARMONIZÁCIÓS PROGRAMOK”

Helyszín: TIT Stúdió Egyesület Székháza,
1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.

E-mail: info@tit.hu; **Tel.:** 344-5000; **Honlap:** www.tit.hu

A TIT Stúdió Egyesület (TIT SE) tisztelettel ajánlja honlapját és helyszínét: jöjjön el programjainkra, hívja érdeklődő ismerőseit!

**Ismerje meg és ajánlja:
Gombász Szakkör, Ásványbarát Szakcsoport,
Csapody Vera Növénybarát Kör...
Rátkai Márton Klub, Dunatáj Mozi...
Fedezze fel a világot! Aranykor Jóga...**

**Csatlakozzon a kiemelt évfordulók megünnepléséhez,
tegyen javaslatokat!
Az előadók, közreműködők ingyenesen válogathatnak
könyvekből, folyóiratokból!**

**Várjuk javaslatait!
Dr. Koncz Gábor igazgató.**

**Az épület lehetőségeinek megtekintése, rendezvényi megállapodások:
Bácsfai Linda rendezvényi menedzser.
E-mail: titstudio06@gmail.com**

Állandó tárlatok:
„A legnagyobb boldogságom, ha másnak tudást és örömet nyújthatok...”
Öveges József (1895–1979) emlékkiállítás

„Ásványok és ősmaradványok...”
A TIT SE Ásványbarát Szakcsoportjának kiállítása

LÁSZLÓ ÁKOS:
MI KÖT IDE ENGEM?
(TOLL, AKVARELL, 2012)

SZÁZEGY

Tizenöt évvel ezelőtt, mikor ennek a „szerzői” folyóiratnak az ötlete érlelődni kezdett bennem, el sem tudtam képzelni, hogy mi lesz belőle most, tizenöt év múlva. A „százegyel” talán már túl is haladtam minden előző elképzeléseimet – bennem csak az elődök rövidebb mintája élt: a Bródyé, a Németh Lászlóé, Szabó Dezsőé vagy Nagy Lajosé... Terveim akkor sem voltak – „terveim” most sincsenek. Csak reményeim vannak...

A 100. kötet megjelenése éppen egybeesett Trianon 100. évfordulójával. Tizenöt évvel ezelőtt bele se gondoltam, hogy e számok így fognak majd találkozni –miközben tudjuk, hogy minden találkozás törvényszerű...

Megköszönve a figyelmet, szeretetet, támogatást, idézem a Néző • Pont előfizetői ajándékkötetként hamarosan megjelenő Toronyszótár, avagy a „kis esti könyv” harmadik kötetének (Hajnali bohóc) két utolsó pontját.

100. Százegy

A száznak mágikus ereje van. A százegy már a többlet, a fölösleg – és egyúttal a hiány is. A száz a befejezés, a lezárás, de a százegy a kezdet. A hajnali bohóc rájött, hogy minden porondzárás új kezdet is, és új lehetőség. Másnap este így nem fog porondra lépni.
Eltűnik majd a nevetésekben. (*)

101. Száz

Csupa nevetés. A könnyek között (a sírás és a nevetés között)
igen nehéz különbséget tenni.

(*) A Néző • Pont 102. kötete várhatóan 2020. nyár végén, ősz elején jelenik meg.

AZ ABSZTRAKT: SZELLEMI LÉTFORMA

Uzonyi Ferenc festőművész elmaradt kiállításának ajánlása helyett

Ha megnézzük az *absztrakt* szótári jelentését, az „*elvont*”, ha úgy tetszik: elméleti és gondolati jellegű tartalomra utalással találkozunk. Azt is olvassuk az értelmezésben, hogy „a valóság összefüggéseivel nem törődő, a szokásos formákat megbontó” kifejezés- vagy gondolkodásmóddal van dolgunk. De a latin eredetű szó jelenti még az összefüggéseiből kiragadott tulajdonságot, következtetést – a geometriában pl. csak absztrakt meghatározást adhatunk arra, hogy mi is az a pont; egy tudományos cikket olyan *absztrakt* vezet be, melyben a szerző összefoglalja a tételeit, a megfigyeléseit és következtetéseit. Sőt, rögtön két, egymásnak ellentmondó jelentést látunk: hiszen a valóságtól elvonatkoztatott dolgot önmagában szemléljük, a környezeti összefüggéseiből kiragadva; másrészt „egy absztrakt törvényszerűség a gyakorlati életből vett sokféle helyzetből következtethető ki”.

Nos, az absztraktnak tehát van-e köze a valósághoz, vagy nincs? Néhány kiemelt jellemzővel, tulajdonsággal vajon magát a dolgot is le lehet-e írni – s lehet-e jellemezni az egészet? Ezek a tulajdonságok közösek-e (általánosak), alkalmasak-e valamilyen hiteles következtetésre, vagy egyediek, és ezért csak a megfigyelő szempontjából érvényesek?

Mert mi egyáltalán a „valóság”, amelyhez képest a megfogalmazás elvont vagy elvonatkoztatott? Valamilyen külső, objektívnek beállított, vagy a belső, a szubjektív élményektől, tapasztalatoktól, világréptől függő „valóságról” van-e szó? Ha pedig egymástól is eltérnek ezek a valóságok, létezik-e olyan módszer, amely úgy mutat rá egy bizonyos valóságra, hogy az mindenki számára hiteles? (Tudjuk jól: még a fotó sem képes erre, mert a fénykép azt a valóságot mutatja be, amit a fényképező személy lát és láttatni szeretne, csak épp nagyobb a fotóvalóság illúziója, mint egy rajzé.)

Azért időzünk a jelentésnél, mert az absztrakt jelző használata a képzőművészetben is némi félreértésre adhat okot. – A már idézett szótári utalásánál maradván: a művészetben absztrakt a valóság természetes ábrázolásától eltérő alkotás és módszer (pl. mértani alakzatokat, színfoltokat használva); hasonlóan a nyelvi kifejezéshez: a tényszerűnek tűnő elemeket s azok összefüggéseit megbontja, hogy valamilyen új rendet, új sorrendet, törvényszerűséget

tárjon fel. S mivel „nyelvről” van szó a festészetben is: a szokatlan nyelvi formákat meg kell tanulnunk, a bevált kifejezések helyében kell alkalmaznunk és értenünk azokat.

Különösnek vélem, hogy a modern művészetek (az „izmusok”) között túnt föl az absztrakt jelző (gondoljunk az amerikai Jackson Pollock nevével fémjelzett absztrakt expresszionizmusra, noha a kifejezést már az 1920-as évek végétől is alkalmazták például Kandinszkij festészetének jellemzésére). Tény azonban, hogy az archaikusoktól örökölt nagy felületek, a perspektíva hiánya és a festékanyag újszerű kezelése, a gesztusok kiemelt szerepe, illetve a felfokozott lelkiállapotban születő új valóságlátás, a tiltakozás és nyitottság társult a jelzőhöz.

Ezzel szemben az absztrakció korántsem volt új, mert – ha csak néhány példára utalunk – a fenti elvonatkoztatás jellemzi a középkori szimbolikus festészetet; a transzcendens mozzanatok emelte ki a reneszánsz, és szinte allegorikus látomássá fokozta a barokk ezt a középkori, a többféleképpen, a látható valóságon túlmutató értelmezhetőséget – és az impresszionizmussal kezdődő modern művészeteknél maradván is azt látjuk: az optikai benyomások rögzítése alapvetően más valóságképet kínál, mint a realizmus.

A dióhéjas és hevenyészett művészettörténeti ismeretterjesztés után nézzünk rá Uzonyi Ferenc absztrakt festményeire! Eredetileg ki lettek volna állítva. De a művek elkészültét nem az határozza meg, hogy mikor lesz kiállítás (egyáltalán lesz-e). Hogy mit ír fölül a járvány, ami egyébként nem az oka, hanem a következménye valaminek. (Utópisztikus – de nem apokaliptikus – elképzelésem szerint nem is lett volna járvány, ha az ember a külső hatalom helyett a belsővel és a szellem hatalmával többet foglalkozott volna.)

Közben jegyezzük meg, hogy Uzonyi Ferenc is a történeti utat járta be. A lírai realista, a szimbolikus, majd impresszionista stílusok jegyében jelentkezett a legváltozatosabb műfajokkal, végül, minden korábbi élményét, tapasztalatát fölhasználva, eljutott az absztrakcióig (noha annak elemeit impresszionista képein is alkalmazta, a tájélménytől elvonatkoztató kifejezés, a belső valósággá absztrahálás már az első, 1990-es évek elején kiállított ciklusaiban érzékelhető volt).

Mitől absztrakt s hogyan absztrakt Uzonyi Ferenc mára lassan a nevével is szervesülő festészet?

Attól, hogy nem látjuk a képen az erdőt, csupán sejtjük, hogy valamilyen erdőélmény áll a festménye mögött? Attól, hogy nem látunk vizet és partot, ám egészen biztosak vagyunk benne, hogy vízparton állunk, a víz csillogását

és tükröződéseit nézve? Attól, hogy „fényel és arannyal” von be mindent, amit fényesnek s aranyba-tündöklőben szeretne látni? Attól, hogy van bátorsága elfelejteni a figurát, horizontot és perspektívát; hogy tobzódik a formátlanság örömeiben, az anyag mámorában? Attól, hogy a gyöttrődő lélek szenvedéseit úgy szünteti meg, hogy szabad utat enged a lélek gyötrelmeinek és a fájdalomtól a boldogságot megszüülő, a tárgyvalóságot felejteni akaró egzisztenciális szemlélődésnek?

Azt hiszem, kérdésfeltevésünk eleve rossz. Noha a kérdésekben minden válasz ott van. Uzonyi Ferenc ugyanis nem felejt el a figurát és perspektívát; nem a formátlanság szüli az anyag mámorát; nem szünteti meg a lélek fájdalmát; és nem felejt el a tárgyi valóságot sem. A hangsúly inkább az utolsó szókapcsolaton van, az egzisztenciális szemlélődésen. Hiszen ez már eleve valamilyen fölülemelkedést kíván, az anyagától való eltávolodást, szükségszerű tehát az elvonatkoztatás, az absztrakció. Ennek következtében Uzonyi Ferenc absztrakt festményeiben minden átváltozik valami mássá. – A festő magát a szemlélődésben átváltozás folyamatát mutatja be a képein.

Mert: hogy ne volna ott a nő a vízben – az emlékezet mélyén és az emlékezet-nélküliség katartikus boldogságpillanataiban? S hogy ne volna ott az erdő és virág a fényben; a mosoly a fölraryoló színek, a rétegek áramlások és repedések között; az érintés vagy az ölelés, a csipők tánca vagy az ökölbe szorított kéz a feketéből lassan kihajnalodó fehérben?

Hogyan ne volna ott a vakságban a látás – Monet lilium-émlékei, Weöres Sándor lépcsői és bogárka-tánca, Herman Hesse Sziddhárta-vágya, a Kelet, az ébredés kapujában álló vándor csodálkozása, hogy lám, föl kell adni mindent, ha azt a fényt szeretném megtalálni, ami megszült engemet? S hogy a fényt nem lehet elraktározni, minden nap újra meg kell keresni, csak könnyebb a dolgunk, ha már ismerjük az utat, amely elvezet felé...

Közben az élesen elváló vagy finoman egymásba mosódó rétegekkel találkozunk, az egymásra rakódó, egzisztenciális drámai indulatokkal és a hites költői reménységgel, a titkok ismeretével, de a Titok keresésével – a végül mindig harmóniát kereső ellentétek rezignált és békés feloldódásával.

S hogy ne volna ott az emlékezet ebben a színekkel és gesztusokkal vértezett felejtésben?! S hogyan ne volna tele kérdéssel minden kép (egyre nagyobb képekben egyre nagyobb kérdésekkel), míg végül eljutunk a válaszközig is? S hogy ne keressének a válaszok után az újabb kérdések nyomán föltáruolt ismeretlen mezőket a szellemi horizontjaink mögött?!

„Hölgyeim és Uraim, Kedves Vendégeink...” – Ez az absztrakt kép, az Uzonyi-absztrakt megszünteti a látható, mintegy tárgyiasult formában érzékelhető valóságot. De nem öncélúan, s nem a művészi önkiteljesítés divatos formáit keresve, inkább azért, hogy önmagához zárandokoljon, hogy láthatóvá tegye a teljességet magába sóhajtó lélek valóságát.

De tudjuk-e egyáltalán, hogy mi lehet a lélek, és hogy mit tekint ez a lélek valóságnak? – Nem tudjuk! Az úgynevezett valóságot csak akkor ismerhetjük meg, ha megismerjük előbb a saját lelkünket. Mondjunk köszönetet Uzonyi Ferencnek, hogy annyi terhet átvállalt helyettünk, és kagylóként kisírta magából ezeket felületté rétegzett-rovátkolt igazgyöngyöket!

(Uzonyi Ferenc 2020. március 21-ére tervezett kiállítása elmaradt. A Debreceni Egyetem Közművelődési Titkársága május 10-én közzétette az online kiállítási anyagot, a 20 képet a 20 verssel. Bő tíz nap alatt majdnem háromezer látogatója volt a „tárlatnak”... Az online anyag megtekinthető: <https://www.facebook.com/kozmuvelodes/>)

EGY „ARCHÍV” FOTÓ 2016 NOVEMBERÉBŐL A DEBRECENI LIBRI KÖNYVES-BOLTBAN RENDEZETT KÖNYVBEMUTATÓRÓL, AHOL UZONYI FERENC ELSŐ ABSZTRAKT-CIKLUSÁBÓL ÁLLÍTOTTAK ÖSSZE EGY MÁIG LÁTHATÓ KAMARATÁRLATOT (VARGA JÓZSEF FELVÉTELE)

HÚSZ KÉP – HÚSZ VERS

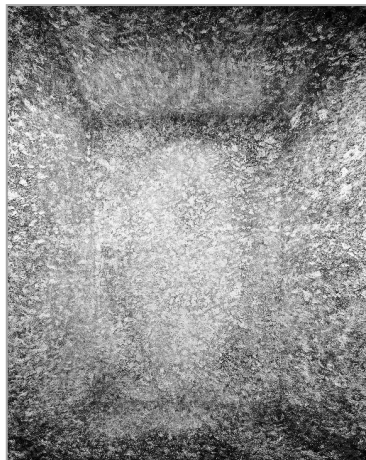
Uzonyi Ferenc újabb absztraktjaihoz

(8795 / Nem is olyan mély...)

nem is olyan mély,
mint amilyen fényes
nem is a mélység
közelít az éghez

nem is te vagy ott
hanem egy bús angyal
nem is én vagyok
csak az üres asztal

asztalon a fény
fölötte a mélység
egyszer majd nem is
kínoz már az éhség

(8794 / mikor már azt hittem...)

mikor már azt hittem
hogy semmi se zengene
ősz avar alján
szólalt meg a kék zene

orgonabúgású
templomi Bach-fúga
terített azúros
vigaszt a búra

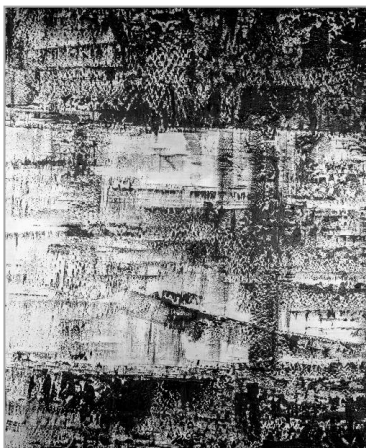

(8793 / hóféhérbe vágytam...)

hóféhérbe vágytam
az üres jégágyban
de reggelre szürke
fény került az úrbe

belefolyt a szívem
aranyfüst-ködébe
s fuldokolni kezdtem
kapaszkodva égbe

fehér fejem félszeg
aranszívem részeg
s fekete fohásza
vagyok az egésznek

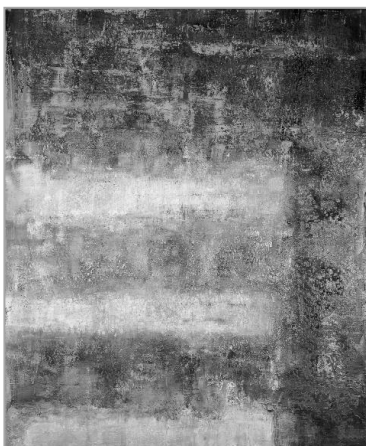

(8792 / olyan jó volt...)

olyan jó volt az este
betakarózni a semmivel
reggelre lekopott falaimról
a sok szürke vakolat

éjszakáim alján megfogant
egy lopakodó látomás
a vágyaim manna-fényű
kis sóhajtások lettek

most az ingem is ezer
színben úszik feléd
s a lelkem éneklő, patyolat-
tisztaságú rend lett

(8791 / a vulkánok kövéből...)

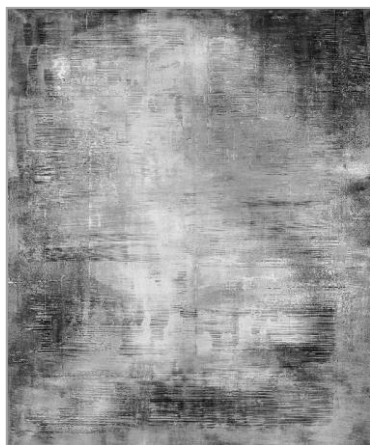
a vulkánok kövéből viola-
színű fény sugárzik mikor
kezembe veszem a láva
kihűló gyilkos göröngyét –
téged látlak benne ahogy
szárnyakat ígérsz majd
lenyeled könnyező sorsom
szörnyűséges gyöngyét

– sajnálni kezdem puha és
kincseket halászó bögyöd
s hogy nem tudsz repülni mert
mindhalálig magadban kell
hordoznod ezt a torkodat
fojtó és felsebző röögöt

(8789 / tündérként...)

tündérként táncolsz
a tó vizén mint egy magával
éppen harcoló kis fény-lidérc
de csak én látlak – senki más
ezért ha úgy szeretném
a fényedet is be tudom zárni
magamba ha lecsukom
szemem

(8785 / a kék hegyektől...)

a kék hegyektől nem maradt
csak a messziség ahogy
a sziklák ölelte víztükörben
hirtelen rájössz eddig minden
istennői vágyad beleolvadt
a madarak tekintetébe
akik nem szerettek volna mást
csak szállni –minél messzebb
a kék hegyektől

(8767 / cseppkőbarlangodban...)

cseppkőbarlangodban
ébredtem és nem tudtam
hogy milyen lassan fog
összeérni az én tüzem
a te hideg éjszakáddal

s ha egyszer mégis összeér
e két külön világ – majd
kioltjuk egymást és megint
a barlangokat kivájó
lassú víz leszünk

(8764 / rétegekből...)

rétegekből
építettem életem
rétegekből
épül föl a félelem

minden réteg
színeket fal föl bennem
s a színekből
épül föl a fal bennem

ahogy hántom
csöndjeimről színeim
egyre színesebbnek
látom én a lelkeim

kivirágzom
s elhalok a víg őszben
egy-egy emlék
araszol az időben

csiga nedve
a napfényben ragyogok
nevetésed
és a könnyed én vagyok

rétegeim
te sem én sem ismerem
omló falak
mögött mindet fölfedem

ha megtalálász
valamelyik színemben
nem félek hogy
dal legyek a szívedben

**(8763 / megláttam
az árnyékomat...)**

megláttam az árnyékomat –

az útjukat kereső fényeink
rajzoltak rá a ház falára
éppen oda ahol metszették
egymást a kékek és az égő
rozsva fölillanó hamvai

s csodálkoztam hogy míg én
elhajlok a szélben mint
egy engedelmes nádszál
hogy ne törjek ketté –
az árnyékom mozdulatlan

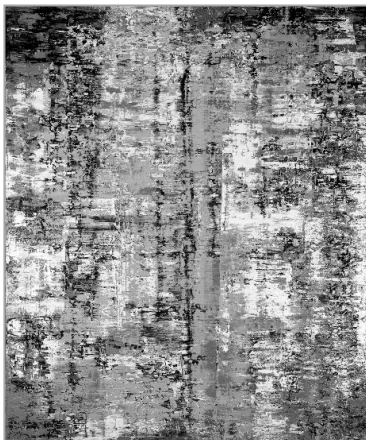
talán egy véletlenül kimetszett
pillanatként maradtam ott
az egymásba tépő fényeink
gyönyörű haláltusáján
elmerengve

(8759 / mindig ide...)

mindig ide menekülök
egy elképzelt tó partjáról
nézem sóhajom ahogy
megmozdul a fényben a pára

homlokomról fölszárad
a bánat – a tó tükrébe kéken
zuhanó s gátakat nem ismerő
álom leszek én is nemsokára

(8757 / a tó mellett...)

a tó mellett van egy hegy
oldalában nyílik egy
ismeretlen barlang
mikor elfáradok a csöndben
átvágok a bozótokon
s tüzet rakok odabenn

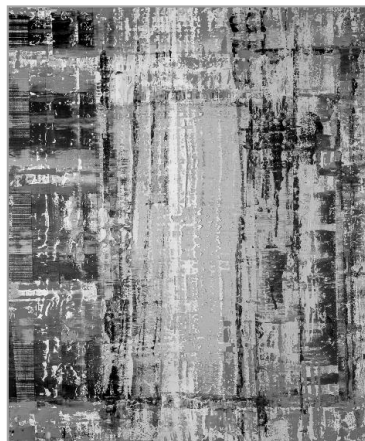
háttal a bejáratnak nézem
mikor jelensz meg te is
a barlang nyirkos falain
violaszínű boldog bánatom
hogyan változik mostohámmá
a lassú ébredésben

(8752 / a messzi kékből...)

a messzi kékből úgy lesz
zöld-azúr reménység hogy
ezt a messziséget egyszerre
fojtogatja és meríti át az égen
a napfényt is olykor
megbolondító sárga szépség

–
de én a fekete sóhajokkal
fölcikkezett a vörösből
narancsszínűvé fényezett
lelkiismeret leszek

(8744 / ha mind a ketten...)

ha mind a ketten viharok
lennénk nem volna jó
ha találkoznánk –
a két vihar széttépné
vagy kioltaná egymást

szeretnék szélcsend lenni

ám ha örvényed látom
közeledni – nekem is át kell
változnom viharra de én
ilyenkor magamban is
megkettőzöm a pusztítást

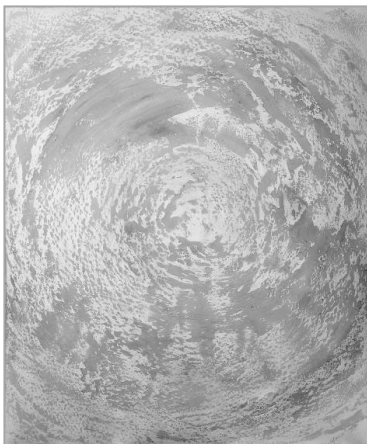
– és elgyönyörködöm
a fájdalomban

(8736 / csak akkor...)

csak akkor jöttem rá
hogy Istent láttam mikor
kezembe vettem az ecsetet
és próbáltam megfesteni
a tekintetét

egyre mélyülő
és egyre tompább
hol világosabb
hol egyre szürkébb
előbb lomha rozsdá
majd gomolygó ezüst-
kék lett a látomás

belefolytam én is a körökbe végül –

nem volt állomás az úton
csak azt éreztem hogy
elfogynak mind a színek
s hogy nem vagyok se földön
és az égen – és míg szédül
a retinám mögött sok mihaszna
emlék egyre szebbnek gondolom
a lassan múló létezésem

(8734 / azt hittem...)

azt hittem hogy a kisfiús
homokváraim már régen
egybeimosódtak a parttal –

de most megláttam
felhőkbe vágó tornyaim
szemem lefedve a vakságot is
gyógyító sártapasszal

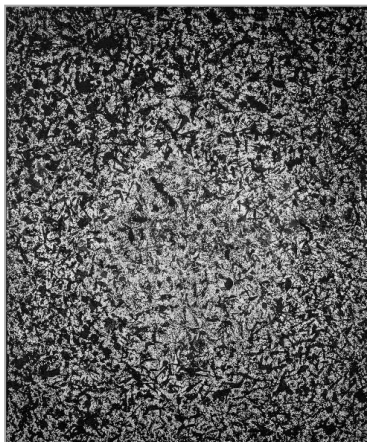
és ma már tudok megint
kisfiú lenni varázsló pálcám
után az égbe menni vagy
leszállni a sárkányok közé
tiltott barlangokba mélybe

ma már megint bele tudok
feledkezni a szenvedélybe
mikor te a víz leszel majd
megharagszol s romba
döntöd a pillanat gyönyörében
fölépített homokváramat

(8723 / most már látom...)

most már látom hogy
néha elmaszatólódtam
az időben és aranyporos
foltjaim bár őrzik a bennem
megkapaszkodó kezek –
mert több akartam lenni
a semminél olyan voltam
mint egy színeiről mit sem
tudó s a vágyaiban lassan
elrozsdásodó levél
az őszben

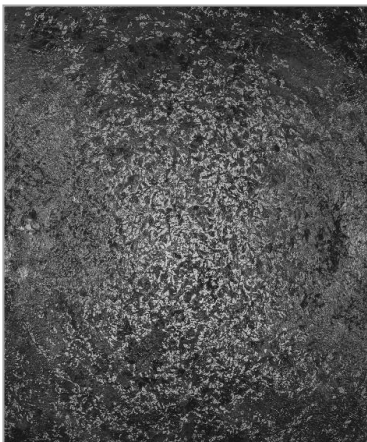

és mikor azt szeretném
hogy én legyek az utoljára
kimondott szavad
– hogy bennem lásd
meg végre önmagad
s hogy az én nevem legyen
az eltitkolt neved –
kelletlen is magamra
nézek és sírok mert tudom
félreérthető vagyok

hiányzik rólam az ékezet

(8722 / a láva-mélyben...)

a láva-mélyben égek
kő vagyok –
nem mernek közel
jönni hozzám
az angyalok

a láva-mélyben égek
fény vagyok –
és szívem helyén
most az égő
kő ragyog

a láva-mélyben élek
angyal vagyok
akit felemésztett
a „csak te vagy”

s a láva-mélyben
most már nem is számít,
hogy „én vagyok”

(8716 / amikor a sok szín...)

amikor a sok szín elmosódik
lassan minden árnyék kirakódik
– az egyik a másikból adódik
a félelem is elér majd a jóig

amikor megfognád a két kezem
ha veled együtt én is vétkezem
– nem vállalod el az életem
nem akarsz heg lenni a szép seben

mikor egymás oszlopai volnánk
és az eget egyre föltebb tolnánk
– nem akard azt hogy gyilkos orkán
fojtó kapocs legyünk egymás torkán

s amikor a fényeink lazulnak
mit fogunk majd mondani az Úrnak

– hogy mikor a hiteink már fogytán
árnyék lennénk fényes boltozatján?

te is én is árnyék vagyunk
foltozzuk a boltozatunk
s arra jók már csak a fények
hogy elhiggyük minden szép lett

(8715 / ég az erdő...)

ég az erdő
és égnek a fák
fölégett a tölgyek
lombjában ruhád

meztelen vagy
félted szemérmedet
de most már senki
sem kíváncsi rád

szemérmetlen vágyad
mindent felégetett

Az online kiállítási anyag (a versekkel együtt, s természetesen a festmények eredeti színeiben – a virtuális élménnyel az absztraktok atmoszféráját ugyan megidévezve, ám a monumentalitás érzését nem helyettesítve) megtekinthető az alábbi linken, a Facebook Debreceni Egyetem Közművelődési Titkárság oldalán:

https://www.facebook.com/search/top/?q=debreceni%20egyetem%20k%C3%B6z%C5%B1vel%C5%91d%C3%A9si%20titk%C3%A1rs%C3%A1g&epa=SEARCH_BOX

Uzonyi Ferenc műtermében

Máraival a zsebben

EGYSZER A CSÖNDET...

Egyszer a csöndet úgy hívják majd,
hogy béke. Benne lesz minden
szomorú alkonyat és szelíd hajnal.
Benne lesz az öröm alján a félelem,
a kócsag szárnya és a széttört nevetés;
a cinkecsőr-koppanás az ablakon, a síró
dallal kísért búcsúzás, a szívdobogató
megérkezés. Benne leszek én, ahogy a hold-
sarlón ülök. Benne leszel te is, arcomra
boruló deres hajjal kékíted be majd
alattunk az eget.

SÓ ÉS BORS

Só és bors volt minden, a cukorból szinte semmi.
Így volt rendben, mert sótlanul nem jó a kenyér,
bors nélkül még a szerelemnek sincsen íze;
a túlédésített perceket is félre lehet tenni. –
A rosszul fűszerezett élet mit sem ér.

NOVEMBER SÖPÖR

Hermann Hesse

„November végigsöpört az erdőn.”
S míg ráfeküdt a póre bokrok
dérrel izzó mellkasára, Klingsor
utolsó nyarára emlékezett.
Mikor szerette volna két kezébe fogni,
majd az ujjbőgyére tenni – és úgy akarta,

hogy lássák mások is, és a szívét
kitépve mellkasából se lett volna rest
megmutatni – azt a pillanatnyi
rácsodálkozást, ahol megtalálja
egymást az idő és tér. S ahogy
mindez sűrű massa lesz, és szétiramlik
az ecset szőre közt, mikor belemártja
a hegy tövéből fakasztott vízbe.
Ez már nem a menekülés. Ez a cél.
S színekké szerette volna elmesélni,
hogymindig is szerelmes volt, és mindig is
csak úgy, hogy megcélozza és legyőzze
a halált, mielőtt november söpörné végig
az erdőt, ami most rá is emlékezik,
mert fölkarja a fényeket
rejtő avart a fák tövén.

VÁSZON-VÍZ

Eckhart Tolle

Csak figyelj és érezz!

Figyeld meg az érzéseidet, és érezd,
amit figyelsz. Folyjon át rajtad a *jelen-lét*,
mint a víz.

Legyél a gyümölcs húsa és a nyelved
között – mint ahogy Borges is mondta –
a tiszta íz.

Ne aggódj azért, hogy mi lesz utána,
és ne fájjon benned az elmúlt öröm se
– mert *most itt* vagy.

Nézd, ahogy visszacsillan vásznadon
a pillanat, és az el nem sóhajtott vágyad is
fénybe izzad.

Csak figyelj és érezz!
Ne gondolj arra, hogy mit érzel, mit figyelsz,
nincs előre-hátra, jobbra-balra.

Amikor beborít a fény,
ne akard a *fölösleges többet* – s ne gondolj
egy „lehetséges” zivatarra.

TORONY

Montaigne

Mert a toronyból ki sem kell nézni,
hogy lásd, mi történik odakint, mert
a toronyban egyesül a *kint* és a *bent*,
elég a könyvek közül az időbe lépni,
s tetten érni önmagad, ahogy minden
kaland helyébe végül átér majd a *rend*.

NÁDSZÁL-KVANTUM

Pascal

Az egész világ távol eső részek halmaza.
Pascal szerint az ember a gondolkodásra
termett, hogy fölfedezze a kapcsolatot a távol
eső részek között, és esetlegességnek higgye
azt, aminek még nem ismeri a törvényeit.

De Pascal nádszál-emberét is mozgatja valami
a szélben – valami távol eső rész keresi benne
önmagát. És ha ecetszárnyakkal beleröpülsz
a nádszálak közé susogó fénybe, végső soron
magadból fested ki a kvantumfizika lényegét.

BOGÁRKA

Variációk Weöres Sándor Harmadik szimfóniájához

*„Itt minden örömben
bogárka vész,
s a fájdalom mélye
tisztá méz.”*

(...)

Amikor a táj kinyílik,
színeiben elfelejted a szavakat.
Beleképzelnél a repülésbe egy
rögökért síró madarat.

S amikor azt gondolod,
hogy a szemhatárig minden a tied,
szeretnéd megtalálni a szemnek
láthatatlan kincseidet.

(...)

Keresed a békét az avar alján –
a rozsdá-őszben is ott alszik a dal.
S félsz, ha a tornyok leomlanak,
benned majd növekszik a fal.

(...)

Ha az arannyá változott fényben
sem találod meg a mennyszínű
kis remegést a bőrön,
rájössz, hogy túl kell lépned
a vágyaidon – és a fölöslegekbe
megmerített idődon.

(...)

Villámlanak gyöngyeid a páva
égen – kinyithatatlan most a táj.
Most a könnyeket nem ismerő szabály
mint a lávaszikra zár magába.

(...)

*„Itt minden örömbé bogárka vész,
s a fájdalom mélye tiszta méz.”*

Itt az út hegyet keres – és nem talál
csak egy felhőt, mi éppen arra száll.

S itt elbúcsúzik a bogárka tőled –
fömládozza szárnyát a méz-esőnek.

(2019–2020)

Sári László könyveivel a polcon

A NŐ MÁSHOL

(Mindenről a szerelem...)

Mindenről a szerelem jutott az ember
eszébe a régi Indiában. Mert minden
szerelem kísérlet arra, hogy a pillanat
beleragadjon két csípő között a táncba
– s két tenyér között a csöndbe.

(A szépségnek nincs...)

A szépségnek nincs kiterjedése,
csak áramlása van, mint a víznek.

Megismerheted ugyan a partjait,
de kifolyik a kezedből, aztán a szíved
melege fölszárítja még az emlékét is.

Ezért amikor a szépséget keresed,
szeretnéd, ha magad is vízzé válnál.

(... „a nő elhajózik”...)

... „a nő elhajózik”, aztán úgy tesz,
mintha csak most eresztené le
a vitorláit, hogy partot érjen...

(Mindig máshol...)

Mindig máshol keresed azt, ami egyszer
már a tied volt, csak nem vetted észre.
Átlépted a küszöböt is, ahol sok kis fénytelen
részedet beletehetted a fényes egészbe.

KELET KAPUJÁBAN

(Nem tudom...)

Nem tudom én sem, hogy vajon az élet
és halál mennyire különbözik egymástól.
Most azt hiszem, hogy élek, de nem vagyok
képes megmondani: mit hisz a kő vagy a víz.
Azt sem, hogy tudnak-e rólam, és hogy a dolgok
milyen sorrendben követik egymást Istennél.

(Nem úgy lehet...)

Nem úgy lehet a jelenségek
labirintusában eligazodni,
hogy mindig a kijáratot keressük.

El kell indulni a középpont felé,
s akkor már nem számít,
hogy van-e kijárata
a labirintusnak.

(A legrövidebb utat...)

A legrövidebb utat
mindeddig azért nem találtam meg,
mert soha nem az útra figyeltem,
hanem arra gondoltam, hogy
melyik a legrövidebb.

(A költő...)

A költő nem tudta eldönteni,
hogy mi a különbség
a Minden és a Semmi között.

Ezért egyetlen sort sem hagyott hátra,
csak festett egy madarat,
amelyik éppen eltűnik
a felhőben.

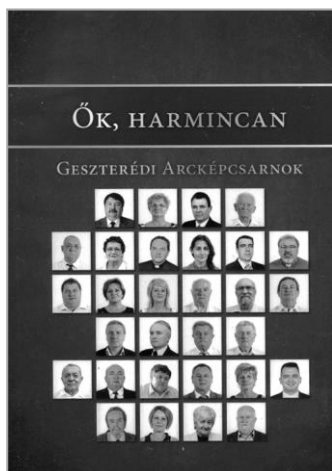
KÖNYVEKRŐL – RÖVIDEN

TÓTH DÉNES ÁRPÁD FÜZETEI XVI.

A TIZEDIK LÉPCSŐN

(Center-Print Nyomda, Debrecen, 2019., 50 o.)

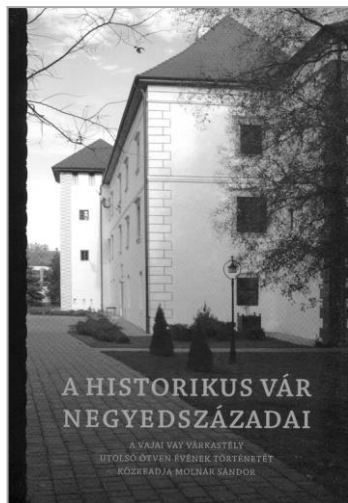
A folyton mérleget készítő Tóth Dénes Árpád most hét évet mérleget – tíz lépcsőn, ami nem is meglepő, hiszen a számára leginkább vonzó szellemi vonulatot a Hamvas Béla, Várkonyi Nándor és Weöres Sándor nevével fémjelzett gondolkodásmód adja. A 70. évhez közeledve (melyet januárban be is töltött) újabb summa készült – előbb tíz pontban tekintve annak a harmóniának a mélyére, amit nyugtalan évtizedek előztek meg és készítettek elő, s azután „száz lépésben”, tíz etapban, 1950-től 2019-ig (az „ajándék esztendő”-ig) haladva. Majd az emlékforgácsok következnek, olyan apró, de jelentésszerű epizódok jegyzeti, melyek az előző füzetekből kimaradtak (köztük az opera és a sakk különös nászával). S ad visszhangokat most is a füzet második felében, mintegy a „pótleltár” függelékeként – hiszen visszhangot ver a madár szárnya is, vagy a kavics vízbe sülydedése...

ŐK, HARMINCAN

*Geszterédi Arcképcsarnok**(a Geszterédi AranySzablya Társaság kiadásában 2019-ben, 223 oldalon)*

Harmincan vallanak arról, milyen szálakkal is kötődnek Geszterédhez, itt élők s elszármazott emberek. S ők harmincan jelképezik mindazon lakosokat, akik névtelenül is a szabolcsi faluért dolgoznak. Rác Zoltán, a Társaság elnöke és a szerkesztői munkát vállaló felesége e példaadó arcképcsarnokban a kortárs történelmet teszi hozzá a honfoglalás-kori AranySzablyáról jól ismert település sajátos, megtartó lélektanához.

A HISTORIKUS VÁR NEGYEDSZÁZADAI

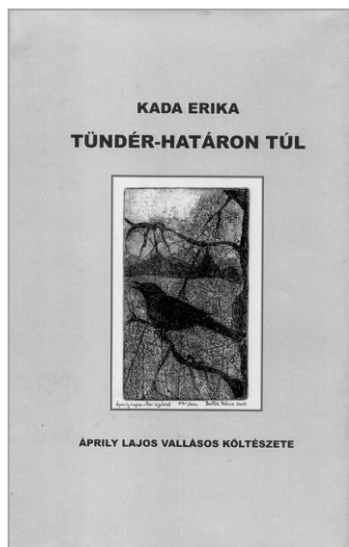
A vajai Vay várkastély utolsó ötven évének történetét közreadja:

MOLNÁR SÁNDOR

(Magyar Nemzeti Múzeum Vay Ádám Muzeális Gyűjteménye, Vaja, 2019., 236 o.)

A Kuruc Vay Ádám Múzeum 1969-ben nyílt meg, Molnár Mátyás munkájának köszönhetően, aki egy évtized alatt a Rákóczi-kutatás meghatározó vidéki bázisává tette Vaját; és a térség leggazdagabb kortárs képzőművészeti gyűjteményének alapjait tette le. A második negyedszázad a fiú, Molnár Sándor munkája és az apai örökség továbbvitele jegyében telt.

A szép kivitelű, színes dokumentumfotókkal és reprodukciókkal illusztrált kötet e két negyedszázadot mutatja be. Az első részben a múzeumalapító 90. évfordulás emlékkonferenciáján elhangzott előadások, a másodikban az 1993–2018 között végzett tevékenység tematikus bemutatása olvasható, melyhez személyes hangvételű írások és szakmai értékelések egyaránt kapcsolódnak.

KADA ERIKA:

TÜNDÉR-HATÁROKON TÚL
Áprily Lajos vallásos költészete

(Kecskeméti Református Egyházközség,
2017., 184 o.)

Áprily Lajos születésének 130., halálának 50. – és a reformáció 500. – évfordulóján jelent meg az erdélyi protestáns költő életútját és életművét bemutató monográfia. Kada Erika nemcsak Áprily (vallásos) versvilágát mutatja be, de rátekint az erdélyi költészet morális-eszmei alakulástörténetére is. A jelentésfel-tárás lehetőségeit növeli az, hogy a verseket bibliai igehelyekkel veti össze, transzcendens lírájának újabb távlatait mutatva föl.

HOPPÁL MIHÁLY:

A KULTÚRA MINT EMLÉKEZET Lükő Gábor munkássága

Magyar Művészeti Akadémia, 2018, Bp., 167 o.

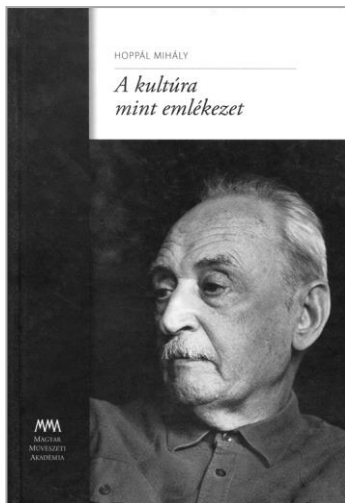
Hoppál Mihály műve nem a Paul Assmann-féle „kulturális emlékezet” szociál-antropológiai elméleti modelljének újabb megközelítése, hanem *igazságszolgáltatás* Lükő Gábor tudósi oeuvre-jének. Lükő felfogásában már ugyanaz az etno-szemiotikai elv jelent meg a népi kultúra működését illetően, *A magyar lélek formái* c. 1942-es könyvében, amelyet Hoppál is követ. – Szükségszerű a találkozás.

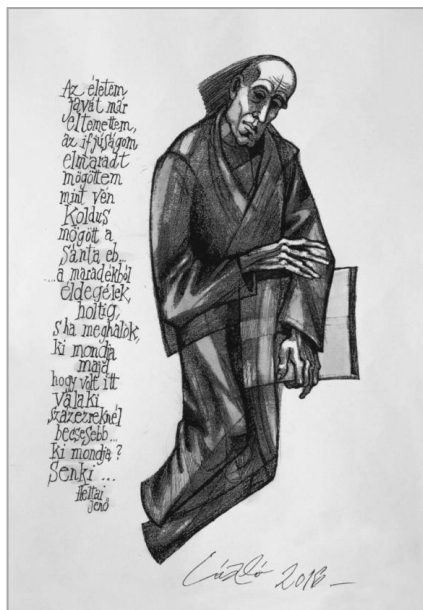
Ráadásul kiderül, hogy a kultúra szemiotikája (vagy a jelekbe foglalt emlékezet) nem nyugati találmány, hanem az orosz szemiotikai iskola több évtizedes kutatási tapasztalatainak eredménye. S mint Hoppál írja bevezetőjében: Lükő Gábor korai elgondolásait azért is érdemes megismerni, mert összhangban állnak a korszerű módszertani elvekkkel.

A könyvben Hoppál előbb Lükő rövid szakmai életrajzát adja – kiemelve pl. a moldvai csángókról és azok erdélyi magyarsággal való kapcsolatáról szóló, alapműnek tekinthető kutatásait (mellékletben közölve Lükő moldvai fényképeit) –, s az értelmezői hozzáállása már itt is fölfedezhető. Ez domborodik ki a munkássága bemutatásában. Ebben a fejezetben kitér nemcsak a moldvai csángókra, illetve a körükben végzett gyűjtésekre – gazdag néprajzi-grafikai anyaggal illusztrálva az eredményeket –, de a korszakos műre, *A magyar lélek formáira* is (az előbbinél is gazdagabb grafikai anyaggal kísérve a szemlét). Ez a munka nemcsak a néprajzi tér- és időszemlélet szempontjából meghatározó, hanem adatokat és inspirációkat kínált a szimbólum-szótárak gazdagításához.

Lükő foglalkozott a Kiskunság régi képfaragó és képmetsző művészetével, „zenei anyanyelvünk” sajátosságaiival, a finnugor mítoszok és magyar emlékeik kapcsolatával, de még a – Karácsony Sándor ösztönzésére továbbgondolt – társaslélektannal is (ezekről Hoppál szintén beszámol). Alaposan vizsgálja Lükő hatását, mely az új művészetszemlélet kialakításának igényében is tetten érhető, nemkülönben a jelképek és a kulturális identitás kapcsolatában.

(S kíváncsian várjuk: milyen eredményeket ad majd a Lükő-hagyaték feldolgozása, mely jelenleg is tart a Debreceni Református Kollégium Gyűjteményeiben...)

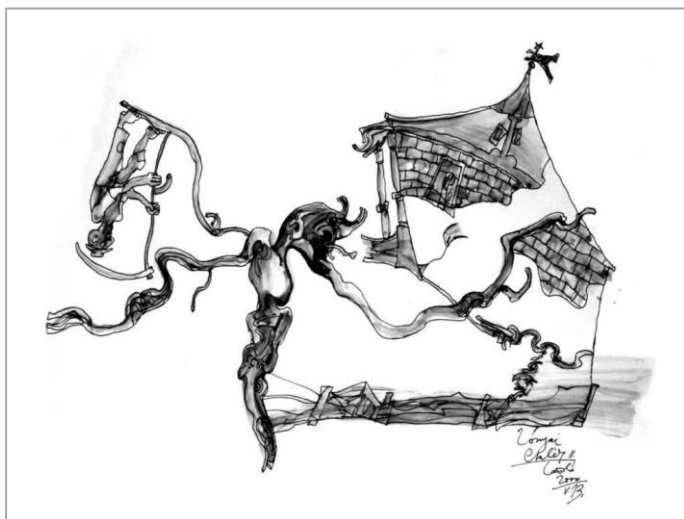
TÖREDÉKEK

A 80 éves László Ákos grafikusművész kiállítása

Debrecen ikonikus alakja, a Budapesten született, ám Nagyváradon felnőtt, 1982-ben a cívisvárosba települt László Ákos grafikusművész 80. születésnap kiállítását rendezte meg a Kölcsey Központ március elején a Bényi Árpád Galériában – akkor még igen nagyszámú közönség előtt (tárlatvezetése már csak virtuális formában valósulhatott meg). Ehhez a virtuális tárlathoz adom közre alább a László Ákos műveihez készült verscsokromat.

LÁSZLÓ ÁKOS: HELTAI JENŐ-ILLUSZTRÁCIÓ (2016; VEGYES);

LENT: LÓNYAI EMLÉK (2000; TOLL, AKVARELL)

TÖREDÉKEK

László Ákos grafikai kiállításához – 80. születésnapján

AZ ALKONYATBAN IS

Jól hitted, hogy nem mondtak
nemet az öreg udvarok neked.
Emlékeztek rá, ahogy a boltíves
kapuk homályos alján megtörtént
az első csók a hamvas őszi lányok
és a márciusba vénült reggelek
tüskékkel fölhasított balladákra
szomjas, cserépfarmájú ajkán.

S az udvarokban te megkerested
azt a halvány, lilába reszkető kezét,
a kéz nyomát egy duzzogó kis
árnyék összesebzett balján:
láttad, hogy füttyögni volna kedve,
ám remeg; s olyan bizonytalan,
ha végigzongorázik a föl-vágtalan
életek közé szorult sok lomha
álom behangolatlan húrjain...

Aztán a szíveddel lassan körbe-
fogtad. Véráramodba fontad.
Többször elzokogtad, könnyedben
úszva félredobtad. Szemeid ködben
lobogtak – csillagcserépbe áradt át
az élvezet ... S hogy élni tudj, hát
újra föl- meg földobogtad, hogy
a kérdő- és felkiáltójelek mellett
a búsan ferdülő torony harangján
ott legyen valami hiányzó égi jel,
az észrevétlen, titkos ékezet.

Az „enyém” és „tied”, az „énem” és a „tenmagad” között merengő önnön fájdalmadat kölcsönadtad az udvarok sarkában öntudatlan araszoló hangyanépnek, s közben észrevetted: úgy indulnak neki az égnek, hogy útjuk a fűszálak hegyén véget ér, de mindegyik boldog, mert cipelhet mázsás reményt, miként az őszi lányok és a márciusi reggelek csókja is magába fonja rajzodat, s megír egy megírhatatlan költeményt.

Mert az odvas fák hűvös tövébe szédülő mámoros fény nélkül meghalnak végül a poros utcákat áttörő fenyvesek közül növő, rigótorokba vénülő kis énekek; s mert a sírás nem volt néha más, csak tettetett – a sajnálat még mindig jól jöhet, ha átszúrja szíved egy váratlan cövek –, nem hitték el a könnyeket s a meggondolatlan, de mégis ellenállhatatlan csókok nyomán kisarjadó penészeket.

S te minden udvarral úgy törődtél – szebbet rajzoltál öreg tavasznál és lányos ősznél; szebbet a lovak tomporánál s az elmúló időknél –, mintha csak belőlük (és csak tőlük) vártad volna még az alkonyatban is a csókot. A halálba is átvilágító füstszínű fényt, hogy majd benne változzanak vissza angyalokká e végtelen szomorúságba képzelt, anyaméhtől harmatos bohócok.

Mintha az udvarok vágya is csak
egy tompa város csonka holdja
lenne, hogy Adyval együtt törjön
össze benne minden gyémánttá
vált csók, és megkérdőjelezze ön-
magát a régi udvar titkos boltívében
őrzött, rügybe font szerelem...

(Mellékdal)

Barátom, ha azt hiszed,
hogy a hited elhagyott:
elébed áll az Isten,
és a régi udvarok
szomorúfűz-ága mögött
mutat meg egy csillagot.

LÁSZLÓ ÁKOS: RÁKÓCZI UTCA (1996; TOLL, AKVARELL)

A DEBRECENI TORNYOK SOKFÉLE JÁTÉKARÓL

Összeborul két torony
a vén utcasarkon –
így beszélget egymással
két idegen balkon.

A Nagytemplom két tornya
szerelmes lesz – fénylik;
harangozva és vakon
hajlik föl az égig.

A pápista tornyokból
így évődnek aztán
ugyanazok a hitek
a festő kalapján.

Torony van itt mindenütt,
s van, mit vihar döntött –
de az életed fölött
most te vagy döntnök.

Játszik a kéz – és az ősz
a tavasszal játszik.
A tornyokkal eljátszhatsz
bármikor – és bármit.

LÁSZLÓ ÁKOS GRAFIKÁI
(TOLL, AKVARELL):

NAGYTEMPLOM (2012);

AZ ELŐZŐ OLDALON:
MI KÖT IDE ENGEM? (1997)

MADONNÁK ÖLELIK...

Madonnák ölelik a gyermeket –
s magukat benne nem lelik.
A legmagasabb hegyek belseje
egyszer a fényvel megtelik.

Madonnáidnak voltál te gyermek –
olyan ártatlanul sírtál...
Bűnös szeretőd néznek szerte,
s egymásra is: a nyitott sírnál.

Madonnák alól a büszke lovak
már mind messzire szaladtak.
Kövek partján hagyták árnyékukat
a széttiport jó-szavaknak.

Madonnáidtól olykor csak halkán
suttogott vigaszt kívántál,
mikor a hegyek legbelsejében
te semmi fényt nem találtál.

Madonnák ölelik árnyékodat –
s magukat benne nem lelik.
Lovak sörényében szél teste vagy:
fátyolként lebegsz – a reggelig.

LÁSZLÓ ÁKOS TOLL-AKVARELL GRAFIKÁI:

FORTYOGÓI MADONNA (FENT, 1994);

(BALRA LENT:)
SZENT GYÖRGY-TANULMÁNY (2002)

A VIRÁG SZIRMÁBA CSÓKOLSZ –
OLYAN AZ, MINT EGY NŐ ÖLE

A virág szirmába csókolsz –
olyan az, mint egy nő öle.
A virágsziromban nyílik,
s fojt meg aztán a köldöke.

Tudod, hogy mindegyik asszony
a te halálodra vágyik –
mert egyedül nem jutna el
a gyönyörködő halálig.

S mert gyönyörködsz a halálban:
csak azért, mert félsz is tőle.
Szeretnél átúszni néha
egy virágszirom-esőbe.

S míg mások éppen
haldokolnak,
ott permeteznél kacagva;
lehullnál az ismeretlen
szirmokkal fedett tavakba.

Keresnéd, ki miért hal meg –
mi volt az, ami „megérte”.
S ha volna egy érdemes
szirmom, még föl is
támadnál érte.

LÁSZLÓ ÁKOS: MÚZSA
(TOLL, AKVARELL; 2014)

LEPEDŐK REPÜLNEK...

Lepedők repülnek át
az éjszakában: izzadtak,
mocskosak és epedők –
ott van rajtuk a könnyed
és a vágyad.
Szállnak a hitek,
és a hitszegők már csak
egy hitetlen követ
találnak.

Szív formája van.
Be van csomagolva egy
liliomszínű lepedőbe –
beakadt a csücske
egy éppen repülni készülő
madár szárnyába s a pontosan
meg se mérhető időbe.

Visszahúzza a megolvadt
álom kővé dermedt üszke.
Puha felhőbe harapna
a csőre – de a felhők arany
vágjai nem készültek még
a csípőt ringató hold-ezüstre.

Így hát a szíved ismeretlen
kő: akár a Holdból kiröppenő,
foltos lepedőbe csomagolható
titok, mit egyszerre imádnak
gyönyörűn az asszonnyá változó
angyalok – és a mosónők ajkát is
elhagyja néha egy bűnbánó szitok.

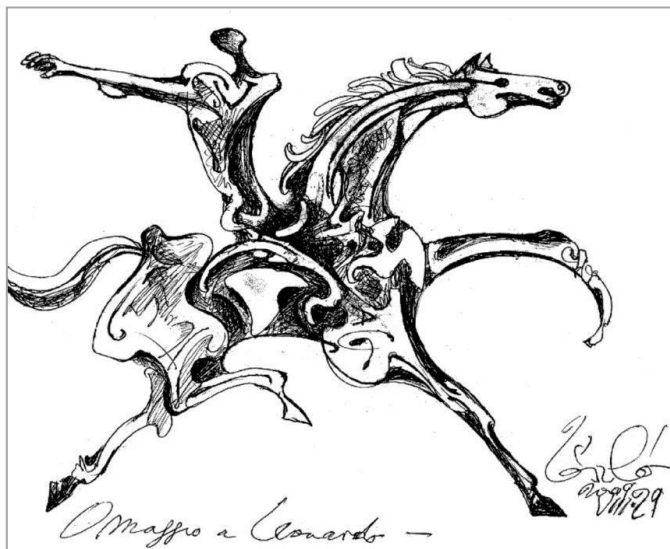
LOVAD MOST...

Lovad most farkasként üvölt.
A holdfény süvölt fölötte, és az ismeretlen csillagok fénye egy asszony tekintetével bújik össze.

Farkassá vált az asszony is most.
Meztelen. Őlében úr honol, de még valami esztelen vágyat űz, s mellére hull az égből egy csúf tövisbokor.

Megdermednek az édes harmatok.
Üvöltő szája mintha csókra állna, és te már nem tudod meg, hogy miért nem válhatott valóra benned álma.

LÁSZLÓ ÁKOS TOLLRAJZA LEONARDO EMLÉKÉRE (2009)

OLYAN KEGYETLENÜL...

Olyan kegyetlenül bántál hát
magaddal, mint a levágott
szárnyú madarakkal,
nem érdekelt, hogy ki mit dalolna;
nem törődte a fájdalommal sutogó
szavakkal; mikor az énekedhez
friss forrás vize kellett volna,
reszelős torkod megetteted
fölvadult éhű darazsakkal.

NÉHÁNY TÖREDÉK 2020-BÓL

(anzix)

a város testének minden moccanása
női sikolyból van összerakva
és tavasszal szokatlan ködökből mikor
könnyek rakódtak rá a hajnali
barangolások közben szomorú
válladnak csodálkozó támaszt
kínáló házfalakra

(a vándor lovag volt...)

a vándor lovag volt egykor:
Szent György akit legyőzött
a sárkány – de erről
a legendák semmit
se mondtak

most a vándorról már
senki sem hiszi hogy
ő lett volna Szent György –
elkönyvelik egyszerű
bolondnak

(„ha valamikor...”)

„ha valamikor azt kérted volna
hogy én legyek a sehol
és a semmikor – most
nem nyűszítenék utánad az égre
hogy legalább ebben a hold-
formájú ugatásban legyek –
valahol”

LÁSZLÓ ÁKOS:
SZENT ANTAL MEGKÍSÉRTÉSE
(TOLL; 2013)

A 80 ÉVES HÉZSÓ FERENC VISSZATEKINTÉSE HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN

Visszatekintés címmel nyílt meg Hézsó Ferenc Munkácsy-díjas festőművész 80. születésnap kiállítás a hódmezővásárhelyi Alföldi Galériában március 4-én. A 60 éves alkotói életútra való visszatekintés a korai munkákat és az új évezredben született alkotásokat is megidézte. A festmények mellett zománc- és nemez-műveit, valamint murális terveit is kiállította Hézsó az Eifert János

fotóművész által ajánlott visszatekintő összegzésben, mely tükrökre „a vásárhelyi és alföldi élet iránt elkötelezett” szellemnek. – De a cserepekké töredezett testi-lelki emlékekből összeállított, a saját létezés-tervet fölmutató tükröt a képeken látjuk: hogyan lehet az enyészet ellen az enyésző hatalmak megfestésével is tiltakozni.

(a képek forrása. vasarhely24.hu)

MIT MONDHATNÉK MÁST...

Megállok az ablak előtt, mely mögött ott kérődzik a pókhálósan
homályos zugokban a múltunk. – Mit mondhathatnék mást,
mint hogy felidézem arcomon a nászt, amikor
gyönyörű csikókacagásban simogattuk
a haldokló csillagok alatt a fejfákra
boruló özvegyek haját, és azt
gondoltuk, hogy az ártatlan
nevetés majd minket
is megőriz az
őszig.

IRODALOM (MŰVÉSZET) ÉS ERKÖLCS

Fejezet egy irodalomértelmezési vázlatkísérletből

Az alkotói motivációk, viselkedésmódok, alapalkati adottságok közt (a *homo ludens* mellett) a legismertebb a *homo moralis* és *homo aestheticus* egymással ellentétbe állított attitűdje, mely nem egyszerűsíthető le a Kosztolányi és Babits között gerjedt konfliktusra (lásd pl. Kosztolányi *Önmagamról* c. 1933-as írását és Babits 1936-os nekrológját).

Eddig hosszú út vezetett. Kosztolányi bábáskodott Babits első országos versközlésénél (*A Spinoza-szobor előtt*), a *Budapesti Napló*ban való megjelenést két másik Babits-vers elhelyezése előzte meg a *Bácskai Hírlap*ban. Babits indulásakor Kosztolányi már sikeres költő és újságíró. Miután egyenrangú társai lettek egymásnak – mindketten nélkülözhetetlennek tartották a tradíció őrzését, Arany Jánosból merítettek erőt; nagy figyelmet szenteltek a fordításnak; a próza, költészet és irodalomértés megújításán fáradoztak –, lassan el is távolodtak. Már az *Atlantisz* (1913) c. vers fogadtatása is láttatja Kosztolányi és Babits eltérő felfogását.

Babits a létezés igazságában, Kosztolányi pedig a művészi szépségbe rejtett igazságban hitt; Babits a jelenségszerű dolgok mélyére kívánt hatolni, Kosztolányit csábította a felszín játékos csillogása is. Babits úgy vélte, eltávolodásuk oka nemcsak a háború nagy lelki megrázkódtatásának különböző megítélése volt, hanem az eltérő irodalmi ízlés is.

Nekrológiában ezt írja: „Az ő nagy példája s választott istene Shakespeare volt. Engem nyugtalan hajlamaim Dante felé vontak. Milyen ellentétes eszmények! Övé az ezerlelkű: aki tárgyilagosan gyönyörködik szépben és rútban, jóban és rosszban, erényben és bűnben egyformán; nem is kíván eligazodni az élet őserdejében; ábrázol egyedül az ábrázolás kéjéért s személyileg szinte el is tűnik: véleményeit, rokonszenveit még sejteni sem lehet... Enyém a lírikus, a szenvedélyes és intellektuális; aki pártállást vállal és ítélkezik, matematikai rendbe szeretné szorítani a zűrzavart, s minden igazságtalanság felháborodással tölti el; a gyakorlatot sohasem hajlandó az elmélettől különválasztani, s személyileg is kiveszi részét a küzdelemből, melynek végén a száműzetés mostoha asztala vár. Így követeltem én is a költő számára azt a természetes, minden embert megillető jogot: küzdeni a jóért vagy a rossz ellen, még ha a küzdelem balgának, donkisotti-nak látszanék is, vagy annál inkább!” (Babits 1978, 520)

A nyílt szakítás 1929-ben történt meg. A *Nyugat* vezérlakjává váló Babits saját eszményeit is megtámadva látta, majd sértő hangú kritikát írt 1933-ban az *Esti Kornél*-kötetről. Kosztolányi aztán a babitsi ars poetica hasonlatot („Búvár leszek én”) gúnyolta ki az *Esti Kornél énekében* („Mit hoz neked a búvár / [...] Kezébe szomorú sár”), de az alapgondolat már jóval a kritika előtt készen állt. Az Ady-reviziós vita után 1930-ban írta, hogy „a mélység az irodalmi tolvajnyelv legsekélyebb szava”, 1933 januárjában pedig így fogalmazott: „Sohase feledd, költő, hogy az a tenger, ahol a mélységek mélységére kell ereszkedned, a színpadi tengerhez hasonlít, mely legföljebb másfél méter mély. Ebből kell igazgyöngyöt fölhoznod. [...] Hazudj nekünk tenger és mélységet, búvárruhát se ölt. Nem vetted észre, hogy a búvár a vaskos öltözékében milyen kevéssé emberi s roppant sisakjával, tág üvegszemével, széles pofájával milyen nagyképű?” (Idézi: Kenyeres 2010, 73 – Kosztolányi és Babits viszonyának alakulásáról bővebben: im. 67–74)

A *homo aestheticus* – *homo moralis* – *homo politicus* értelmezése az Ady-vita mellett korábbi (anyanyelvi, irodalompolitikai kérdéseket, irodalmi státuszt taglaló) cikkeiben is hangsúlyt kapott. Baránszky-Jób László szerint Kosztolányi és Ady ellentéte „alapalkati különbség” volt, „az írói magatartás mintapéldája”, és Kosztolányi – akinek tulajdonképpen az egész életműve „részvét”, míg végül „esztétasága” az együttérzés kínját elviselni sem tudta – a költő arcát torzító kritikátlan Ady-kultusz: a „torzító tükör” ellen harcolt. (Baránszky-Jób 1987, 172–173; 178) S „torzító tükör” a műalkotás közege ugyanúgy lehet, mint a fölvetett szerep, a moralista, esztéta és politikai öndefiníció, mely identitáshoz alkalmazkodik az alkotó, és ez a „feladat” az alapalkati adottság és művészi megformálás disszonanciájához vezethet.

*„Mendacem opportet esse memorem:
Költőnek ezt ajánlani merem.
Nem épen tisztos, de derék szabály,
Versembe jól fér, s a mellett - talál.
Azaz - magyarra téve a szavak:
„Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak”;
Mert van egy példa, hogy: a sánta eb...
A sánta költő még keservesebb.
'Költő hazudj, de rajt' ne fogjanak'*

[...]

*Hazudni rút. Ez ellen a morál,
A társas illem egyikint perorál:
De költőnek, bár lénye isteni,
Nemcsak szabad: – szükség fillenteni”*

A művészi igazmondás és költői a hazugság problémája tehát Arany János fent idézett *Vojtina ars poeticájának* (1861) is egyik vezérelve volt. Arany beszélője ugyan Vojtina, a „fűzfapoéta” (és a vers részben a hiteltelen költői megnyilvánulások ellen szól), ott van Arany is benne, aki nem kerülhette meg a (természeti) valóságot eszményítő látszat kérdését: mintegy Planche esztétikai nézeteit követve, (Komlós 1964, 29–31) hiszen a költő egyik feladatának a szépség keresését tartotta. Mindebben nem az aprólékos és kicsinyes pontosság a döntő, hanem a valóságosság megteremtése. Gerold László (1986) gondolja tovább azt a Bori Imre által fölvetett párhuzamot, miszerint a *Vojtina ars poeticája* és a Babits kritikájára válaszként született *Esti Kornél éneke* között is kimutatható szemléleti rokonság. „A bűvárhasonlat és képi holdudvara mellé [...] Arany János idézett versét, a *Vojtina ars poeticáját* említjük meghatározó jegyként, jelesül azt a részletet, amelyben a költő a pesti partról Budát nem a víz felett, a maga valóságában, hanem a valóságot megszépítő víz tükrén – álomként, ’tisztára mosdva’ – tükörképként szemléli.” (Gerold 1986, 348) József Attila pedig ezt utasítja el saját *Ars poeticájában* (1937), már a vers felütésében arra figyelmeztetve, hogy „*Nem volna szép, ha égre kelne / az éji folyó csillaga.*”

„Jót s jól” – a nagy titok

„*Hazudni rút*”: ez egyszerre erkölcsi és esztétikai ítélet. A költői tükörkép nem helyettesítheti a valóságot, a továbbképzelő fantázia azonban az esztétikai illúzió megteremtésének igényét mutatja. Nem a költői, hanem az erkölcsi hazugság kezdi ki az esztétikai szépet. Kosztolányi *A csúf lány* (1910) c. tárcanovellájában Bella nem küllemének vélt vagy valós esztétikai hiányosságai miatt csúf, hanem azért, mert hazudik. Kazinczy epigrammája (*A nagy titok*) 1808-ban összefoglalta az erkölcs és esztétikum együttlévségét: „*Jót s jól! Ebben áll a nagy titok. Ezt ha nem érted, / Szánts és vess, s hajjad másnak az áldozatot!*” Ám az erkölcs és irodalom viszonyának megítélése jóval összetettebb, különösen az a nemzeti jelleg kinyilvánításakor. A nemzeti karakter értékképző önállítása fogalmazódik meg többek közt Babitsnál (aki a magyarságára el nem dobható örökségként tekint, vallva: a magyarság

színével, kincsével az emberiséget gazdagítja); vagy Németh Lászlónál, aki ezt írta: „Mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember”, a világ-horizontú betagozódás szükségességével szervesítve a nemzeti identitás őrzésének erkölcsi parancsát. (Vö.: Bertha 2016, 7–13.)

Az irodalomban megmutatkozó nemzeti azonosság esztétikummal és erkölccsel egyaránt mérhető (egymástól elválaszthatatlan) voltára utal a „szépen magyarul, szépen emberül” megfogalmazás. Illyésnek az a kijelentése áll e mögött, miszerint „jól beszélni és írni magyarul [...] igazából: jellemkérdés”; (Illyés 1975/a) és a „nyelvészeti” témájú Kosztolányi-cikkeket válogatva írta: „Magyarul tudni jól értesültség és jólneveltség dolga”. (Illyés 1975/b) Kazinczy nyelvi, szellemi tisztasága mellé a nyelvi és emberi méltóság társult, jellemét formálta aláztos viszonya a nyelvvel, így lett ő Kosztolányi számára „tisztelt és szentelt hazafi”.

A lélek törékeny és éles karakterét sugárzó Kazinczy litográf portréját ifjúkoráról kezdve vitte magával, szobáról szobára: hogy őrködjék a tolla fölött, tanítsa a tollhoz fűző hitre és lelkességre, s tanítsa ugyanarra, mint a saját kortársait: „az irodalmi mértékre, az irodalmi ízlésre és az irodalmi lelkiismeretre”. (Kosztolányi 1976, 95) A „szépen magyarul, szépen emberül” törvénye és parancsa tehát azt feltételezi, hogy az irodalom alapanyagául szolgáló nyelv szépsége (esztétikum) szorosan összefügg az emberi szépség (erkölcs) megnyilvánulásával.

Ködöböcz Gábor könyvének (2014) címadó írása (*Szépen magyarul, szépen emberül*) Mikes Kelemen halálának 250. évfordulóján, 2011-ben született. A szerző itt figyelmeztet rá, hogy különleges stilisztikai értéket és hallatlan nyelverteremtő erőt, „az erdélyi szépprózában is unikális megformáltságú mintamondatok végeláthatatlan sorát idézhetnénk, Mikes góbésan tüneményes észjárását, sziporkázóan szellemes gondolkodását, választékosan elegáns stílusát és meghökkentő nyelvi leleményekkel teletűzdelt szövegalkotását bizonyítandó”. (Ködöböcz 2014, 157) S nem tartja véletlennek, hogy „az ikonikus-szimbolikus megjelenítésre is oly kényesen ügyelő” *Nyugat* szerkesztői mindvégig ragaszkodtak ahhoz, hogy a címlapon ott szerepeljen („transzparens értékjelképként, az irodalmi, nyelvi hagyomány etalonjaként, a makulátlan és kikezdehetetlen művészi-emberi habitus megszemélyesítőjeként”) a Mikes-emlékérem piktogramszerű mása, Beck Ötvös Fülöp alkotása. (Ködöböcz 2014, 157–158)

Egy „tisztán lelki-szellemi erezetű, spiritualizált”, már-már vallási karakterrel felruházható, „szakralizáló morális nemzeteszme”, sajátos erkölcsi nemzetfogalom vonul végig az irodalmi gondolkodásunk évszázadain. (Bert-

ha 2016, 13) S az irodalmi vetület a morális elemeken túl szellemi (filozófiai) vonatkozásokkal is gazdagodik – a kisebbségi létparadoxon pl. a morális kitartás eszmei igazolását igényelte. Bertha Zoltán Csoóri kultúra-morfológiai, magyarság-lélektani axiómáját idézi, mely szerint a tétel, hogy „magyar az, aki az érdekei ellen is magyar akar maradni”, nem faji, hanem „filozófiai és erkölcsi” kérdés; (Bertha 2016, 19) ugyanakkor nem lehet megkerülni bizonyos ideológiai (politikai) értékviszonyulásokat sem. Kányádi Sándor – alátámasztva mintegy a fentiek mellett Rónay László (1993) erkölcs és irodalom szoros viszonyáról vallott elképzelését – egy vele készült interjúban azt nyilatkozta, (Varga 2011) hogy „a magyar költéssel együtt szokott járni az erkölcs” – s ez alatt nem valamilyen prüdériára gondolt, hanem tartásra, becsületre, gerincességre és őszinteségre. Az pedig alkat és alkalom kérdése, hogy a költő állást foglal-e bizonyos társadalmi kérdésekben.

Gauguinnek tulajdonítják a festészet és erkölcs együttlévőségét fölerősítő aforizmát, mely szerint „egy jó festménynek egyenlőnek kell lenni egy jó cselekedettel”. (Angi 1975) S abban ugyan valóban nincs egyetértés, hogy létezik-e az alkotónak az esztétikai céltól leválasztható, attól független erkölcsi feladata, egy művésztől viszont azt is elvárja közönsége, hogy ne csak a művészet kérdéseiben foglaljon állást (legalábbis hajlamos arra, hogy az esztétikai értéket a művészet határain kívül eső területekre is kiterjessze). Még inkább meghatározza az életművet e kettős szerep, ha az alkotó nemcsak szépíróként van jelen, de a publicisztikában is: kritikusként, szerkesztőként, újságíróként. Márpedig Kölcseytől napjainkig áthatja az irodalom és újságírás kettőssége az életműveket és a társadalmi jelenségekhez való irodalmi viszonyulásokat. Még ha a vers nem is lesz erkölcsi vagy közéleti valóság, a publicisztikai jelenlétben elkerülhetetlen a konkrét vagy indirekt állásfoglalás.

Rónay László Kosztolányi 1919-es szerepéről megállapítja, hogy a költő apolitikus, kívülálló volt, és inkább a bizonytalanság szólalt meg a verseiben, (vö.: Rónay 1977, 87–91) s Kiss Ferenc az 1916-os *Tinta* c. kötet apropóján megjegyzi: Kosztolányi „tünetően vállalta is az apolitikusságot”, ám ez nem más, mint „a tájékozatlanság mezében jelentkező függetlenség-igény”. (Kiss 1979, 36–37) Az újságíró nem vonhatta ki magát a közéleti és erkölcsi öndefiníciók alól, bár igyekezett eltávolodni a politikai hadállásoktól. Az erkölcsi hovatartozást pacifizmussal jelezte, a lírát leválasztotta a politizálástól-moralizálástól, a külső megfigyelésben és az esztétikai tartományban jelölte meg a költő feladatát, s majd csak Trianon után hitte azt, hogy a költészet

biztonságából kilépve, neki is állást kell foglalnia. A *Tinta* c. kötet mottójában így fogalmazott: „Itt egy ma élő ember, ki nem ért a magas politikához és egyéb hasznos tudományhoz, elmondja, mit látott maga körül abban a korban, melyet a hozzáértők nagyoknak tartottak.” (Kosztolányi 1916, 5.)

Az *In politicos* c. 1933-as cikkében (ez az 1937-es *Próza* c. kötetben is napvilágot látott), a politika értelmezését satirikus kontextusba emelve arról értekezett, hogy a „politizáló” költő csak közhelyeket képes leírni: „Hajdan, a társadalmak régi szerveztlenségében a költő még politizálhatott. De az élet azóta átalakult s a költő területe megsűkülött arra, ami igazán költészet. [...] A sajtó, a parlament elszippantotta a politikai költészet mondanivalóját. Nincs többé tárgya és értelme. A politikai költő jóslatai általánosak, homályosak, dodonaiaiak. Többnyire arra figyelmeztet bennünket, hogy vigyázzunk, végül minden rosszul fog végződni. Ezek a jóslatok be is válnak. Az, élet általában rosszul végződik. Ha egy csecsemő bölcsője fölé hajolva, megjósolom az anyjának, hogy vigyázzon, fia rossz véget fog érni, akár egy év múlva, akár kilencvenöt év múlva, akkor aligha csalatkozom. De ezért nem nevezem magam 'vates'-nek.” (Kosztolányi 1937, 64–65)

Egy másik példa szerint az író társadalmi léte (társadalomról, politikáról, erkölcsről vallott nézetei) az olvasókat még a műhelytitkoknál is jobban foglalkoztatja. Vannak olyan ideológiailag *terhes* időszakok, mikor hagyományos publicisztikai keretek között nincs mód a nyílt beszédre. Ilyenkor az író allegorikus formákat választ, vagy irodalmi interjú keretében nyilatkozik meg. Az irodalmi interjú modernkori státuszát faggatva, Simon Zoltán úgy véli, az kiválni látszik a tömegkultúrából, egyre szervezettebb módon tagozódik az elit irodalomba (történeti értékű forrásanyagként pedig az irodalomtudományba). Ez az átalakulási folyamat 1963 őszén indult el az *Élet és Irodalom* több éven keresztül tartó irodalmi interjú-sorozatával, és az interjúk kötetbe gyűjtve is (*Látogatóban* 1968; 1971) kelendőek voltak. Simon szerint ez annak az olvasói attitűdnek is köszönhető, amely „minden írói megnyilatkozást közéleti, politikai állásfoglalásként értelmezett és értékelt. Ebből következően az íróval készített interjúban számára nem az volt az igazán érdekes, hogy mit mondott személyes ügyeiről, hanem sokkal inkább az, hogy mi a véleménye az irodalompolitikáról, s eme 'áttétel' révén a hatalom természetéről. (Simon 1997) Az interjúk egy része a művek keletkezési körülményeit, az alkotás műhelytitkait faggatta, a többi azonban valamilyen aktuális közéleti ügy kapcsán szólított meg írókat, vagyis a kérdezői pozíció szinte maradéktalanul megfelelt az olvasói elvárásoknak, a közéleti feladatokat vállaló irodalmi modellnek.

Az erkölcs (a *homo moralis* „névadója”) és költészet (a direkt „tanítás” terhétől fölszabadult, az önmagában rejló lírai szépet ünneplő *homo aestheticus*) alá- és fölérendeltségének, illetve egymást szolgáló voltának megítélése már Gyulai Pálnál is fölbukkant. Erről beszélt a Kisfaludy-Társaság 1887. február 6-i ülésén, *Művészet és erkölcs* címmel tartott felolvasásán, nehezményezve, hogy a filozófiai vagy vallási alapon álló moralisták nem hajlandók elismerni a művészet függetlenségét, attól az erkölcsi eszmény kultuszának építését követelik. A költészet legfőbb kötelességeként például az erkölcsi eszmék megszólaltatását tekintik, azt várva, hogy az irodalom ugyanúgy oktassa az embert jóra, mint a tudomány igazra.

„Szemben e követelésekkel a költészet mindig megtartotta függetlenségét, [...] s általában a művészetnek, célja sem több, sem kevesebb, mint az, hogy szép művet alkotva, gyönyörködtesse a lelket, s a szívben fenséges, nemes és kedves érzéseket keltsen. Ha a szép helyett az erkölcsi jót fogadja el erkölcsi vezérelvül, veszti hatását a nélkül, hogy az erkölcsiségnek valódi szolgálatot tehetne. Bizonyára a költészet és erkölcs között nincs ellenkezés, sőt egy bizonyos pontig egymás szövetségesei, de sohasem rabszolgái. A költészet még abban az esetben is használhat az erkölcsnek, amikor semmi kapcsolatban nincs vele, de mint rabszolgája, akkor sem támogathatja eléggé, ha a kapcsolat valóban szoros. [...] A költészet nem az elvont erkölcs rajza, hanem az élő emberi szívé a szenvedély és viszonyok ezer változataiban. A valóban szép sohasem lehet erkölcstelen, de az erkölcsös még magában nem szép, s a szép mű az erkölcsiségre nézve is, nem tisztán erkölcsi irányával hat.” (Gyulai 1887; é. n., 204–207)

Arról, hogy a valóban szép soha nem lehet erkölcstelen, és hogy az erkölcsös nem jelenti egyúttal a mű (esztétikai) szépségét is, sokan és sokféleképpen vélekednek. Benedek Marcell felidézi, hogy akik ellenzik már a kérdés pusztá fölvetését is (van-e a művészetnek bármi köze az erkölcshez), játéknak tekintik a művészetet, vagy egy olyan „szent” (érinthetetlen) dolognak, amely független a jótól vagy a rossztól. S hogy melyik áll a másik szolgálatában, valóban rossz kiindulópont, hiszen „művészet és erkölcs – egy”. Csupán a „művészi igazság” képes arra, hogy az erkölcsöt és esztétikumot ötvözze egymással. Az író erkölcsi felelősségéről írja (a Gyulai Pál által fölvetett autonómia és együtthangzás szellemében), hogy az erkölcs maga nem művészet, de a kettőt nem lehet elválasztani egymástól. „Erkölcstelen írás nincs, csak rossz írás.”

Az erkölcsi alkotórészt hamisítás nélkül nem lehet kihagyni a külső vagy belső világ ama rendjéből, mely irodalmilag is érzékelhető. Az író jóval vagy

rosszal szembeni állásfoglalása akkor is kiderül, ha nem tanít erkölcsöt, ha nem mutogat példákat. „Az erkölcsnek csak ahhoz van köze, hogy az író komoly szándékkal és művész módjára, a maga benső igazságérzete szerint ábrázolta-e azt, amit látott. [... Az irodalom, a költészet] erkölcsi és társadalmi jelentősége nem propagandisztikus céljától, nem is gondolati tartalmától, hanem intuitív meglátásának igazságától és kifejező formáinak tökéletességétől, tehát művészi értékétől függ.” (Benedek 1970, 52–53)

A homo classicus, a homo modernus – és az erkölcs

A Toldy Ferenc munkáin (1851; 1854) alapuló, nagykőrösi tanársága idején (1857–58) oktatási célból írott irodalomtörténetében (*A magyar irodalom története rövid kivonatban*) Arany felismerte, hogy a vallás, szokás és morál egyrészt visszatükröződik nemcsak a viselkedésben (ebből a szempontból a *Buda halála* valláserkölcsei motivációit is érdemes megvizsgálni), hanem a költői művekben is, illetve jelentős irodalmi munkák célja az erkölcsi tanítás. (Arany 1998) A nemzeti irodalom (költészet) programját nagyrészt a Kölcsey közvetítésével megismert Herder nyomán alkotta meg, mely szerint nyelv- és szociokulturális közösségként kell a nemzetre tekinteni, nyelvünkben gyökeresnek gondolkodásunk, fogalmainkat, világlátásunkat nem lehet elválasztani anyanyelvünkötől. (S. Varga 1998, 507) Nyelvünkben és irodalmunkban él és hagyományozódik tovább nemzeti karakterünk, ezért a szépségről sem lehet nemzeti jelleg nélkül beszélni.

Kéziratos hagyatékában maradt *Töredékes gondolatok* c. vázlatában írja: „Sokat emlegetik, hogy a művészet, különösen a költészet feladata a szépet, az örök szépet így fejezni ki, minden nemzeti különösség nélkül; de ez lehetetlen. Az alak, szín, hang általánosabb természetű, mint a nyelv, mely egészen különös, nemzeti: még is a képző-művészetek, a zene többé-kevésbé az általánosan kívül a nemzeti jelleget is fölveszik: hogy volna tehát ez lehető a költészetben, melynek anyaga mindeniknél nemzetiebb? – Nem is igaz, hogy a költészet valaha ily általánosan fejezte volna ki a szépet. A görögökre hivatkoznak: hol van nemzetiebb költészet, mint az övék? [...] A szépnek tehát nem lehet megtagadnia, büntetés nélkül a nemzetit”. (Arany 1998, 350–351)

Ugyanitt a költészeetről mint (az időbelitől és az esetlegestől – tehát a nemzetitől, népitől és egyénitől – szabaduló) *ideál*ról beszél Arany, az időbeli és esetleges csupán megnyilatkozási formája. Szerinte Petőfi ugyan az *idea* helyébe sokszor a *rest* (az eszme elé a dolgot) emelte, a költői lényegben

azonban „humor (tehát szép), s erkölcsi mag (tehát jó) egyesül”. (Arany 1998, 351) Kritikáiból kitűnik, hogy az erkölcsöt nem helyettesítheti pusztán a szép, ám az erkölcs sem állhat az *eposzi hitel* (avagy a történeti hagyomány) helyébe.

Az aranyi fölvetés újrafogalmazása is lehet Rónay László *Erkölc és irodalom* címmel összeállított irodalomtörténete, ezt a nézőpontot azzal indokolva, hogy íróink-költőink nemcsak szorosan vett irodalmi feladatokra vállalkoztak, de minden korszakban tudatosan formálták, jobbították a nemzet erkölcsét. Irodalmunk rendszerint olyan törekvéseket állított középpontba, melyek „az erkölcsi igazságok művészi megjelenítésére irányultak” – fogalmazott ajánlásában. (Rónay 1993)

Szemléletének a kulcsszavai a nemzet és haladás mellett az igazság és erkölcs. Rónay tehát egy megkérdőjelezhetetlen (s oszthatatlan) igazságfogalomban hisz, ami azt eredményezi, hogy „az irodalom külső szempontoknak rendelődik alá”, ekképpen a műveket elsősorban a történelemszemlélet minősíti. „Ez a kérdésfeltevés onnan származik, hogy Rónay elemzésének középpontjába helyezi a magyarság irodalmi öntudatának, énképének vizsgálatát és a történelmi eseményekkel való összevetését”, ezért az erkölcsi alapú irodalomtörténeti vizsgálat egyúttal következetes „történelmi tudatvizsgálat”.

Rónay „az irodalom hatását sokszor nem a befogadás összetett mechanizmusa értelmében fogja fel, hanem közvetlen ráhatásként értelmezi. Azaz nem esztétikai, hanem etikai, sőt néha még ennél is konkrétabb, praktikus tanácsadást jelent számára [...] A hatás-értelmezés is az abszolút igazságfogalomból fakad. Mivel a szerző az irodalmi művet ennek fényében vizsgálja, és ahhoz képest alkot róla ítéletet, mennyire közelítette meg az igazságot, az esztétikai és etikai szempontok összefolynak.” (Papp 1994, 601–602)

Szénási Zoltán (a Babbitstól vett idézetekkel sűrűn tűzdelt köszöntőjében), Rónay könyvét bemutatva, szintén arra a sajátos perspektívára helyezi a hangsúlyt, amely szerint az irodalom nem független az erkőlctől, sőt, az írás bizonyos értelemben mindig erkölcsi aktus is. „Hogy Rónay László számára ez mennyire központi kérdés, bizonyítja egy másik könyvnek már a címe is: a 2012-ben megjelent, esszéket és tanulmányokat tartalmazó *Az írás erkölcsese és erkölcsstelensége*. [...] 1993-ban, mikor az *Erkölc és irodalom* megjelent, a két fogalomnak az összekapcsolása már egy ideje nem volt 'korszerű'. Akkor éppen olyan irodalomelméleti irány vált dominánssá, amely eleve zárójelbe tette az irodalom erkölcsiségére vonatkozó kérdéseket. [...] Az írásnak igenis van erkölcsisége. Annak is, amit és ahogy irodalomtörténészként le-

írok. Ezt Rónay Lászlótól tanultam, mert nála *a tudomány is irodalom volt: világképet adó olvasmány inkább, mint technika és mesterség.*” (Szénási 2017, 630)

Átolvassa azonban Rónay irodalomtörténetét, érzékelhetjük, hogy az erkölcsi hivatkozás nem annyira direkt, mint amennyire a kritikai észrevételek jelzik azt. Figyelembe veszi ugyan a középkori irodalom bencés hatásait, a reneszánsz humanista szempontjait, a „hitvitázó” korszakok ösztönzéseit, a barokk és katolikus restauráció törekvéseit (melyek ott hagyják nyomukat az irodalmi alkotásokban is), nem az erkölcsi szándékokat, hanem a kulturális és szellemi közeg, az útkeresések és filozófiai áramlatok hatását emeli ki. A reformkor irodalmát bemutatva ugyan (a többihez képest) nagyobb bevezető fejezetet szentel a művészet és politika viszonyának taglalására, mégis inkább az élethangulattal, a korszellemmel foglalkozik.

Az irodalmi modernizmust képviselő *Nyugat* generációit közvetlenül megelőző íróinkat és költőinket „céltalan nemzedékként” jellemzi (az „izmusok” koránál” az irányzatok keveredésére összpontosít). Nem a „filozófiai pesszimizmus” táplálta a magyar irodalom kétségbeesett alapérzését, noha a Schopenhauer-hatás tetten érhető benne. Inkább egy, „a feladatra és az élet megújulására fel nem készült és fel nem készített generáció kétségbeesett vívódása ez, amely sokféle változatban nyert kifejezést a 70-es évek idején” – jegyzi meg Reviczky és Komjáthy portréjánál, (Rónay 1993, 169) és beszél a nagyváros egyszerre disszonáns és ösztönző élményéről is. A nagyvárosi ember „egyre mélyebben érezte át magányát, lelkében mégis vágvak és sejtelmek keltek, csipetnyi nosztalgia a régi, az elhagyott iránt, de ez nem szenvedélyes érzés volt, hanem kicsit önironikus, szemlélődő búsongás, amelynek lényege, hogy gyengék és esendők vagyunk, nem szabadulhatunk a világ csábításától. Aki a régi, általános emberi értéket hangsúlyozta, s tette művésze vezérelvévé, előbb-utóbb kiszorult a fősodorból.” (Rónay 1993, 175)

A *Nyugat* modelljének fölvázolásánál viszont már megemlíti az erkölcsi vonatkozásokat is, kiemelve: a számtalan izmus között az uralkodó eszme az „egoizmus” lett. Utal továbbá arra, hogy a filozófia szerepét ismét az irodalom veszi át. „A személyiség felfokozott, olykor túlfokozott öntudata Nietzsche közvetítésével termékenyítette meg az irodalmi gondolkodást. Akkora hatást tett a kor művészi tudatára, hogy az alól szinte senki nem vonhatta ki magát. Ugyanakkor hamarosan megjelent ellenhatása is: a túlfokozott éntudattal szemben egyre többen hivatkoztak a személyiség erkölcsi felelősségére, azokra az életeszményekre, amelyeket a polgári fejlődés, de elsősorban a

kapitalizálódás már a múlt században kétségessé tett. Az eszmék nem a bölcséletben ütköztek meg, hanem az irodalomban” – írja Rónay (1993, 189)

Főlemegeti, hogy Ady például sokak szemében az erkölcsi rombolás, a *Nyugat* pedig a káros eszmék jelképezője lett (Adyval egyetérteni vagy a *Nyugathoz* tartozni mindenesetre hamarosan a kor művészetének vízváltás-tója). „Aki ebben a korban író lett, szerepet is vállalt, és akarva, nem akarva, valamelyik szembenálló tábor tagja lett. Aki kívül maradt, mint a rendkívül tehetséges szegedi novellista és regényíró Móra Ferenc, soha nem került az irodalom élvonalába. Nem létezett a kor írója számára iszonyúbb életforma, mint a vidéki. [...] A modern magyar irodalom tulajdonképpen a főváros irodalma volt. csak később, fájdalmas lelkifurdalások közepette eszméltek rá képviselői, hogy a harc hevében megfélemedtek a magyarság számarányában is legtekintélyesebb részéről, a parasztságról.” (Rónay 1993, 191)

Ennek tükrében is érdemes lehet értelmezni a *Nyugathoz* tartozó, de Adyval szembenálló Kosztolányi vagy a *Nyugatból* indult, a folyóirat egyik szerkesztőjeként is feladatot vállaló, hamarosan azonban a népi írókat tömörítő, a vidéki Magyarország ügyét felkaroló *Kelet Népe* élére álló Móricz Zsigmond irodalmi attitűdjét. Visszatérve azonban egyik kiindulópontunkhoz: Kosztolányi Ady felé irányuló, váratlanul és „pusztító energiával fellobbant leszámolásvágyában” (ti., hogy Ady költészete időszerűtlen, és az általa képviselt messianisztikus, politikai költői magatartás visszautalja őt a 19. századba) nemcsak az elvi meggyőződés, hanem a tapasztalat és a kizártság-élmény is ott munkált. S (az itt immár monográfusként fogalmazó Rónay László szavaival) „az a tudat, hogy amikor új utat akart kezdeni, s szinte a végtelenségig csiszolt művészetét darabosabbra, közérthetőbbre cserélte, értetlenül, csodálkozva s bizalmatlanul figyelték, és nagyszabású kísérlete visszhangtalanságba fűlt”. Kosztolányi súlyos végkövetkeztetése pedig az, hogy „Ady csonka tehetség volt, akinek nincs helye a nagyok között, nem is lehet, hiszen politizált, hiszen nem titoknak, hanem eszköznek tekintette a költészetet”. (Rónay 1977, 216; 222)

A homo aestheticus ellentéte a homo politicus

Dobos István az eltérő szubjektumfelfogással is magyarázza ezt az ellentétet. Kosztolányi bírálta a vallomások lírai önkifejezés továbbélését, a versben megszólaló és felértékelt én kizárólagos jelenlétét, s elhatárolódott a késői romantikában gyökerező költői szerepfelfogástól. Az *Új versek* Lédának ajánlott ciklusában „Ady a vallomások lírai hagyomány folytatója, ezzel

szemben Kosztolányi az *impassibilité és impersonalíté* eszményét megvalósító Leconte de Lisle költészetét üdvözi [...] A parnasszisták szenvedély és egyéniség, ihlet és küldetés nélküli művészi hitvallását és poétikai gyakorlatát csendes forradalomnak nevezi.” (Dobos 2017, 8)

A „személytelen beszédmód” dicséretében jutnak kifejezésre a vallomások lírával szembeni fenntartásai, tehát már jó két évtizeddel *A Tollban* megjelent vitairat előtt alapvető poétikai fenntartásai voltak a tovább élő romantika által felnövesztett költői énnel szemben, amit tovább fokoztak a húszas évek irodalmi modernség újraértelmezésére tett költői kísérletei. (Dobos 2017, 8) Egyrészt azt érezte, hogy a közéleti költészet értelmetlen, haszontalan, s megingott hite a poézis tiszta és szent feladatában is. Kötetbe föl nem vett, 1928-as *Politika* című (Kosztolányi 1971 II., 193) versét (benne a magasba törő, majd lovakat, embereket, magukat is kivérző, majd besározó elvtelen szekértolókról ad expresszív rajzot) így zárja:

*„Most már nem tudok elaludni, de ébren lenni sem,
félek az éjben és félek a fényben,
jajgatva tusakszom, gyűlöljek, szeressek?
Ha pedig valaki kérdi, hogy mily párthoz tartozom,
úgy nézek rá, mint ki idegen csillagról való.
Egyedül megyek az utcán.
Lehajtom a fejem és sírok.”*

Az 1920-as évek második felében, amikor Kosztolányi leszámolt a trianoni tragédia jóvátételének lehetőségével, látványosan jelentkezett a közéleti irodalomból való kiábrándulása, ennek gyökerei viszont jóval korábbra datálhatók. Arany Zsuzsanna idézi föl azt az epizódot, amikor a fiatal, magyar-német szakos egyetemista Négyessy László szemináriumában, a Kiss József költészetéről tartott, nemzeti szempontból bíráló beszámoló után, e szavakkal ugrott föl: „Érzésem szerint a költőn ne legyen nemzeti ruha, semmiféle ruha se legyen a költőn”. (Arany Zs. 2017, 67)

A „nemzeti ruha” a lírájában közéleti-politikai üzeneteket megfogalmazó költőre vonatkozott, ugyanakkor a „ruha” magát a szerepet is jelenti – Kosztolányi későbbi (halál ellen küzdő) szerepjátékai azonban arra mutatnak rá, hogy a szerepeket nem vetette el, csak (időszakosan) a politikai és az ideológiai propagandával helyezkedett szembe. A Rónay által megfogalmazott „kizártság-élményt” egyébként már 1907-ben is szóvá tette, amikor e sorokkal válaszolt Ady (verseskötetéről írott) kritikájára: „Amit ön megírt a levél-

ben, nem volt új előttem s épen ezért lepett meg emberlátása. Nem képzeli, mennyire érzem magam is az életből való teljes kiszakíttóságomat, az útszélien vergődőnek folytonos ambíciórohamát, a perzsának beteges gyönyörét a szépen, az újban, a nagyszerűben.” (Kosztolányit idézi: Arany Zs. 2017, 111)

Az 1929-es vitában az eltérő értékrend mögött magától értetődően az eltérő világlátás, az egymásnak ellentmondó világértelmezés állt, emiatt egy individuuum-központú és egy társadalom-központú világkép harcának vagyunk a tanúi. (vö.: Király 1986) Noha Kosztolányi szinte „együttében” írta meg *Az írástudatlanok árulása (Különvélemény Ady Endréről)* c., pamfletként ismert vitairatot, az több mint két évtizeden át érlelődött benne, és már az Adyról szóló ankétot szervező *A Toll* c. folyóirat felkérése előtt körvonalázódott mondanivalója.

A lehetséges motivációk között Király a művészi féltékenységet vagy a rivalizálást, az elszigetelődéstől való félelmet ugyanúgy fölemlgette, mint a „neoliberalizmus és antiprovincializmus” ellentétét, valamint az éppen ekkor indult „urbánus-népies pörpatvart”. Kiss Ferenc azonban (1977) kettejük ellentmondásos viszonyát elsősorban az apolitikus esztétikai értékrend felől látatja, bár maga is kitér arra, hogy kisebb részben tette bírálat tárgyává Ady költészetét, mint a költő körül kialakult kultuszt. S nem *A Toll* felhívására fogalmazódott meg benne mindez, hanem – mint különvéleménye elején írja – közvetlenül Ady halála után már nehezményezte egy cikkében, hogy a költő „ravatalát egyesek dobogónak használják”; és kifejti, hogy a halála óta eltelt évtizedben „egy legenda keletkezett, mely ártalmára van neki is, az irodalomnak is”. Ady „egyedül üdvözítőnek való kikiáltása”, bírálat nélküli elismerése „alibiigazolás a műveletlenség ellen”, s csupa félreértésből fonódik a koszorú alakja fölé. (Kosztolányi 1977, 220; 221; 223–224)

Az Ady lírájára vonatkozó állítások – hogy mi idegeníti őt el ettől a költészettől – viszonylag röviden összefoglalhatók. „Gondolatvilágának főtengelye a messianizmus”, azonban logikája ellentmondásos. Pesszimizmusa nem mély, csak külsőleges; a nagybetűs szimbolizmusa homályos és értelmetlen; de még nagyobb baj, amikor érthető, mert rossz nyelvi mintákat ad; „gyönyörű indulása után” ontotta a vegyes értékű verseket, és elnyelte a modorosság. A hírét „többnyire megrendelésre írt” politikai verseinek köszönhette, viszont „művészi szempontból itt támadható legerősebben”. Petőfivel együtt szokták emlegetni, de Ady „nem bírja ki az összehasonlítást”. Petőfi „magába öleli az egész életet”, Ady nem mozdul ki „a politikai küldetés és halál pózából”. Petőfi humoros, míg „Ady humortalan, száraz és izzó”. A tanult Petőfivel szemben Ady „értesültsége kávéházi”. „Petőfi nyugat-európai formában

fejezi ki, hogy magyar. Ady melldőngető, magyarkodó formában fejezi ki, hogy nyugat-európai.” Költői megoldásai nem egyszer suták; irodalmi önszemlélete egyszerre dicsőségre törekvő és félszeg; az eredetiség halála nála, hogy „mindenáron eredeti akar lenni”. A „szerelmi költeményeinek zöme beállított”, „egy kissé vidékies trubadúr hangja ez”. „Tetszeleg tobzódásában, hűtlenségében.” (Kosztolányi 1977, 227–237)

Ami az Ady-poézis kritikáját illeti, Kosztolányi morális és esztétikai kiemelési prekonceptióját igyekeztek igazolni, a kultusz kritikájára vonatkozóan pedig azt nem értette pontosan, hogy az irodalmon túli érdekekre mutató kultusz „a mű nemzeti birtokbavételének a jele”; hogy benne „egy egész nemzetet emésztő nagy hiányérzet keres formát”. (Kiss F. 1977, 262) A pusztán az individuum- és társadalomközpontúság felőli megközelítést árnyalhatja az a Komlós Aladár által is említett attitűd, hogy Adynál az *Ego* egyúttal a *Mi* is volt, „egy ügy hordozója: a magyarság, a nép s az ember helyett állt. Küldetésérzést, hivatástudatot hordott itt magában a személyes hiúság.” (Király 1986, 341) Gintli Tibor Ady lírájának két kulcsfogalmaként az *Én* és a Minden viszonyát faggatva, arra a megállapításra jut, hogy ezt a dichotómiát két módon lehetséges feloldani. „Az egyik az én abszolutizálása, a másik az én kereteinek teljes feloldódása, az énnel a Mindenbe vesző semmisülése” – a teremtésmítosz vagy a misztika lehetősége. (Gintli 2013, 25)

Ady közelebb állt ugyan a „misztikus” megoldáshoz, de nem tudta elfogadni az Istennel való közvetlen egyesülés misztikus örömét, a hit is problematikus volt számára. Király István szerint ugyan Kosztolányinál a forrongó huszadik század meghasonláshoz – és „ontológiai pesszimizmushoz” – vezetett, s az előtt a költő előtt, akit igazából csak a halál érdekelt, az „élet él és élni akar” parancsát követő Ady csak elbukhatott, (Király 1986, 349) „bukásnak” összetettebb okai voltak. Azért „tragikus, kudarcra ítélt kísérlet Ady költészete”, mert „a Mindenhez való közelítésének módja [...] a misztikáéval rokon, de hiányzik a misztikus élmény legalapvetőbb feltétele, a hit evidenciája. [...] A misztikus számára életének egyetlen önértékét az Istennel való közvetlen egyesülés jelenti, Ady számára az egyedül elfogadható, vágyott állapot a Minden-élmény eksztázisa.” (Gintli 2013, 29–30)

Két évvel a *Politika* c. vers, egy évvel az Ady-revizió után, 1930-as, íróársainak címzett *Lenni vagy nem lenni* c. cikkében Kosztolányi elkeseredése tovább nőtt, s így írt: „Nem szokták meg a szabad szót, nem bírják megérteni, hogy valaki politikai érdek, konc nélkül más véleményen lehet egy irodalmi kérdésben, mint jómaguk. [...] Nincsenek is irodalmi rohamcsapataink, csak

irodalmi terrorfiúink [...]. Vérengző pártok rémuralmában élünk. A gondolatszabadság ebek harmincadjára jutott. Senkise mer nyikkanni. Ez a közös egyetértéssel gyakorolt pártcenzúra, mely műveletlenségével, ingerlékenységével, kölcsönös büntetőexpedícióival egymást támogatja és táplálja, egymás erejét növeli, rettenetesebb minden hivatalos, nyílt cenzúránál. Ennek esik áldozatul az irodalom közös ügye.” (Kosztolányi 1930)

Magyarázza kifakadását azoknak a támadásoknak a sora is, mely nemzeti radikális szerepvállalása miatt érte őt. A trianoni békediktátum következményei például az elcsatolt Szabadka (a költő szülővárosa) miatt is érzékenyen érintették. Csoóri Sándor, a Kosztolányi arcképéhez szánt tollvonások közt, megerősíti, hogy „a Trianon utáni gyötrelmes, mélylélektani katasztrófának ő volt az egyik 'legsikeresebb', hol álarcot viselő, hol álarc nélkül járó főszereplője, sőt [... az] egyik legnagyobb fordulatot előidéző túlélője”. (Csoóri 2011, 227) Arany Zsuzsanna pedig az alábbiakat írja: „A családi és kultúrpolitikai okok által egyaránt motivált Kosztolányi szerepet vállalt az irredenta, illetve később a revizionista mozgalmakban is.

Az ez irányban haladó működésének egyik kordokumentuma az általa szerkesztett *Vérvő Magyarország* című antológia, mely 1920-ban Horthy Miklós ajánló soraival (*Hazáért*) jelent meg”. Az antológiában – ideológiai vagy stílusirányoktól függetlenül – együtt szerepelt Babits és Apponyi Albert, Karinthy és gróf Andrássy Gyula, Jászai Mari, Herczeg Ferenc és Krúdy, Tormay Cécile, Tóth Árpád, Rákosi Jenő, Lyka Károly és Szabó Dezső. „A veszteség és fájdalom nagysága tökéletesen indokolja ezt a föltételek és árnyalatok nélküli, nemzeti összefogást.” (Csoóri 2011, 228) S azoknak a leveleknek a hangneméből, melyekben a szerkesztés során egyeztetett a szerzőkkel, kiderül, hogy nem propagandacélok vezérelték, hanem határozott politikai föllépést sürgetett. Az antológia második kiadása, jelentősen átdolgozott formában, gróf Bethlen István miniszterelnökségének idején jelent meg, 1927-ben, immár a '20-as évek második felének revizionizmusa jegyében. (Arany Zs. 2017, 264; 266)

Aztán mindinkább a művészi teljesítményt tekintette értékmérő jegynek. Legelőbb talán ő vont le „meghökkenítő, már-már eretnek tanulságokat” – fogalmaz Csoóri. „Másokat megelőzve arról győzi meg magát, hogy az a magatartás és gondolkodásmód, amely az egyik csatatéren elveszített minket, a másikon nem segíthet hozzá a győzelemhez. [...] keressünk új megoldásokat és módszereket. [...] A hangzatos helyett a csöndeset; a zászlós, forradalmas fölvonulások helyett a magányos gépírókisasszony arcán átfutó pírt, amely

egyetlen emberi lény forradalmáról adhat hírt.” (Csoóri 2011, 228) Fokozatosan félretette a kizárólagosságokat, a követendő célokat, a kötelező mértéket, „legyen bár az a korszerűség követelménye, az önmagáért való szépség vagy éppenséggel a nemzetépítő politika szolgálata”. A kategóriatévésztesztő besorolások egyoldalúsághoz vezetnek, ezért írhatta 1934-ben azt, hogy neki „Kuprin, akit az orosz vörösök vertek ki, éppoly kedves lehet és testvérien közelebbi, mint Heinrich Mann, akit német rohamosztagok cipeltek el az akadémia épületéből”. (Id.: Dobos 2017, 9)

Igaz, hogy az *Önmagamról* szóhasználatában a *homo moralis* „gyökeres tagadása” a *homo aestheticus*, Kosztolányi a nem morált és az esztétikumot állított szembe, hanem a *homo aestheticus* és a *homo moralis* álcájában föl-tűnő *homo politicus* összeférhetetlenségéről szól. 1927-ben (*Művészet és erkölcs*) arról glosszázott, hogy kétkedve fogad mindent, amit a művészet és erkölcs tárgyában írtak mások, ő ugyanis a művész szokását nevezné erkölcsnek, azt a szokást, mely „voltaképp a teremtés titokzatos, előttük is ismeretlen törvényeit irányítja”. (Kosztolányi 1999, 359)

Öt év múlva „a művészet illetanáról” elmélkedett (*Szép*), a művészi erkölcsöt a csodában és a racionalitásban egyszerre látva. A csoda szerinte a művészi lemondásban rejlik, hiszen a „túl sok” nem fér bele a formába, „csak annyit méríthetünk a tengerből, amennyi belefér a formaedénybe”; s valami nem annyira erkölcsi, hanem művészi szempontból nem illik a műbe. (Kosztolányi 1999, 293) 1932 végén (*Szépség*) a szépségről is mint erkölcsről beszélt. (Ezt a cikket a *Nyugatnak* adott *Önmagamról* c. vallomással párhuzamosan írta, tehát annak mintegy a vázlatáról van szó, az utolsó bekezdés szinte szóról-szóra megtalálható a vallomás hatodik pontjának szövegébe foglalt felsorolásban. A *homo moralis* „állandóan boldogságot ígér nekünk, de mindig csak egy távoli időpontban, sohasem a jelenben. Vele szemben nem a *homo immoralis* áll, nem az erkölcstelen ember, mert nincs módunk eldönteni, hogy a létharcban ki az erkölcsös és ki az erkölcstelen, hanem a *homo aestheticus*, aki a tiszta boldogságot már megtalálta a szemléletben, az a legmagasabb rangú ember, aki a lélekben birtokolja a világot, akinek nincs szüksége közvetítőkre, aki magában is teljes egész, akinek erkölcsa a szépség. Milyen szép is volna – és milyen jó –, ha a világot a szépség váltaná meg.” (Kosztolányi 1999, 303)

Azonban a „*homo aestheticus sum*” kijelentéssel záruló *Önmagamról* ide vonatkozó része fontos kiegészítéseket tartalmaz. A vallomás V. részét záró mondat („*Az elefántcsonttorony még mindig emberibb és tisztább hely, mint egy pártiroda*”) – egyértelműen az esztétikum és politikum szembeállí-

tásáról szól, miként az alábbi jellemzés. A vitatható igazságok helyett az ízlést polcra emelő tiszta szemlélődés embere „nem áll se jobboldalon, a bégető, fehér bárányok között, se baloldalon, az ordító, fekete farkasok között, hanem egymagában áll, távol a nyájtól és csordától”. A homo aestheticus „elítéli az erőszakot, mert rút”, „sohase túrné, hogy az ízléstelenség arcul üssön egy öregasszonyt, akár vörös mosónő az illető, akár fehér grófnő” s aki „semmiféle párthoz se tartozhat”. (Kosztolányi 1977, 588) S a *homo moralis* erkölcsi karaktere tovább árnyalódik. Elkülönül a vallási morál (a távolabbi időpontra ígért boldogság akkor érkezik el, „*ha majd meghalunk, – a túlvilágon*”), a harcok közéleti erkölcs („*ha legyőztük ellenségünket, – a háború után*”), illetve a gazdasági hasznosság erkölcs („*ha majd a gazdasági élet végkép rendeződik, – öt év múlva, vagy ötezer év múlva*”).

Arany Zsuzsanna állapítja meg a Kosztolányi-monográfia legfőbb irányvonalait kijelölő *Bevezető* első bekezdésében, hogy a művész és gondolkodó, szabadságra és önállóságra törekedett a 20. század első évtizedeinek Magyarországon. „Egész életét végigkísérte az irodalom átpolitizáltsága elleni küzdelem, miközben a politikum mélyebb megértése is vezette: bár kezdetben különböző szekértáborokhoz sodródott, később – tudatosan vállalva a maguk útját járók magányosságát – szigorúan kitartott a művészet politikamentességének programja mellett. Sorsa – vitái, konfliktusai, többszöri kiközösítettsége és munkásságának sokáig mostoha utólete – példázza, milyen szűkös lételemőségek adódtak a tisztán művészeti eszményeit megvalósítani akaró szellem számára.” (Arany Zs. 2017, 11)

A „cselekvő erkölcs”

Az irodalom és erkölcs kapcsolatát esztétikai és ideológia (illetve politikai) vonatkozásainak tükrében vázoltuk, kitérve az önálló feldolgozást igénylő *homo moralis* és *aestheticus* karakterjegyeinek irodalmi reprezentációira, s rákérdezve arra, hogy lehet-e ideológiai célok szolgálatába állítani a művészi igazmondást. Kányádi Sándort idézve, eszünkbe jut a „nemzeterkölcsi” meghatározás, melyet Rónay László irodalomtörténeti áttekintésének alapelvei is sugallnak. Mellette meg kell említenünk a *cselekvő erkölcs* jegyében megfogalmazott minőségelvet, melyet – pl. az illyési „cselekvő irodalom” mintájához hasonlóan – Németh László képviselt. A babitsi elvet egyrészt megtartotta, azonosulva azzal, hogy „*vétkesek közt cinkos, aki néma*”; ugyanakkor túl is lépett „*A szó tiéd / a fegyver az enyém. / Te csak prédikálj Jónás, én cselekszem*” belenyugó filozófiáján, vallva azt, hogy a szó maga is fegyver lehet.

Az irodalmat nem pusztán a művek összességének, hanem egy ország szellemi színvonalát mérő legjobb jelzőrendszernek, valódi közvetítő csatornának tekintő Németh László életművében nemcsak a műveltség és minőség kapcsolódott össze, hanem a minőség és erkölcs is, ami azt eredményezte, hogy írói cselekvését a filozófiai helyett világnézeti alapokra helyezte. Béládi Miklós (1985) fölvetése szerint Németh László művéhez az a (majdnem fél évszázadra kiterjedő) nemzeti-társadalmi válságperiódus adta a történelmi, emberi és irodalmi felszólítást, amely a nemzeti létezés és azonosság, az erkölcsi értékrendszer, az irodalom feladata és jövője kérdései mentén fogalmazódott meg. (Béládi 1985, 211)

Már 1934-ben a mellett foglalt állást, hogy az írónak minden körülmény között „érdemes” cselekedni, ezzel pedig – miközben az élet és a világ rejtélyeire vagy kérdéseire kívánta megadni az ott és akkor leginkább autentikusnak (tökéletesnek) tűnő választ – ún. „világnézeti filozófiát” képviselt. Ember szól az emberhez, személyiség fordul a személyiséghez; életművének vezérgondolatai pedig (példaember, minőségi társadalom és öntudatra ébredő nemzet) „ebből a személyiséghez fordulásból nyerik világnézeti tartalmakon átütő morális vetületüket”. (Béládi 1985, 214)

A „magyar modellként” ismert, megoldási lehetőséget kínáló példa nem politikai program volt, mint inkább művelődési idea, egyúttal erkölcsi eszmény. A már-már platóni mélységű „minőség forradalma” azt jelentette számára, hogy csak úgy lehet előnyös helyzetbe kerülni Európában, ha művelt emberfők élnek minőségi életet.

Béládi szerint Németh László sok irányban terjedő hatásának titka is abban rejlett, hogy morális felhívása utánozhatatlan műveltségzomjúsággal társult. Valóban nemcsak logikusnak, de hitelesnek is tűnt az a morális alap, mely szerint a minőségnek az erkölcsből és életmódból kell gyökereznie, mert „kikezdetlen tisztasága és puritanizmusa még az ellenfeleit is megejtette”. A „szellemi ország-alapítás” tervének megszövegezőjéről kiderült, hogy „személyiségnek is kivételes”, a művészi becsvágya szinte „szerzetesi önfegyelmel” párosult. „Írásaiból az erkölcsi igényesség és komolyság levegője csapta meg az olvasót. Igazán nem volt mindennapos tünemény az, hogy a szellemi hódításvágy és nyitottság a jellem és magatartás korán észlelhető aszkétikus szigorával fonódott össze műveiben, amint az sem, amidőn kiderült az esszékből és önvallomásokból, hogy a szerfelett sokoldalú, magabiztos író állandó küzdelmet folytat saját meghasonlottságával, lelkének démonaival, ami mögött a figyelmesebb olvasó az emésztő transzcendenciavágyat fedezhette föl. Az írások rejtettebb részleteiből egy különleges

személyiség körvonalai bontakoztak ki, mintha Pascal és Gandhi lelke költözött volna protestáns vidéki magyar bőrébe, olyan emberébe, akiből Ady magyarságtudatának szenvedélye tör elő, összefonódva az erkölcsi kényesség és vívódás érzületével.” (Béládi 1985, 215)

Bertha Zoltán is szintézisreemtő-nemzedékszervező személyiségnek tekintti Németh Lászlót. A „mindentudás ígézetével” fölfegyverkezve oly módon szeretett volna hatni egész nemzete műveltségére, eszményeire, gondolkodás- és viselkedésmódjára, a mindezt visszatükröző irodalmára, hogy „a nyugatos műveltségeidél és a nemzeti-erkölcsi mélységtapasztalat, nyitottság és kötődés, európai és magyar ihletettség – a hűség és az emelkedés üdvöségtani dimenziói” forrnak össze benne és művében. (Bertha 2012, 51)

Németh László erkölcsi világnézete egyúttal azt is jelentette, hogy (noha a „harmadik utas” elképzelései vagy a „minőség forradalmának” koncepciója politikai-ideológiai gondolkodásunkra is hatással voltak) igyekezett a direkt politizálástól távol tartani magát. Béládi Miklós megjegyzése szerint Németh László mindig több volt a szépírónál – az orvosi és bölcséleti tanulmányai, a kritikai és természettudományos tájékozottsága vagy a széleskörű nyelvismerete sokféle szaktudomány művelésére alkalmassá tette volna –, de bármihez is nyúlt, mindig az *író módján* cselekedett.

S hogy a prózaíró miért tartotta oly fontosnak a kritika- és esszéműfajt, azt a magyar tanulmányírás eredményeiről szóló egyik korai (1932-es) összegzése is mutatja. Béládi (1985, 218) kiemelései Németh László önjellemzését, kritikai ars poeticáját is adják: „... letisztította az irodalmi tudatot, pallérozta az ízlést, kiemelte a kátyúból az elrekedt magyar műfajokat (...) segített megérteni Európa vajúadását s benne a miénket (...) teljes képet adott korunk műveltségéről, elénk rakta a kottát, melyből a népek polifóniájában játszanunk kell [...] elindított a nemzeti önismeret útján. [...] Ehhez a munkához egy új műfaj kellett s egy új írótypus, amely a művész átfogó pillantásával jelölje ki a jövőndő munkák alaprajzát.”

Az írónak tehát föl kell készülnie a „mindenes” szerepére. S hogy hiteles legyen ez a szerepvállalás, mindenekelőtt el kell határolódnia a 19. századi romantikus vátesz-szereptől ugyanúgy, mint a közéletben folyó csatározásoktól. Az író: legyen író. A „mindenes író” pedig sokoldalúan képzett szellemi ember, aki nemcsak a szépirodalomban, de a tanulmányokban is egyenértékű művet alkot.

Nem jelenti ez az elefántcsonttoronyba vonulást. Azért sem, mert a Sütő Andrástól „*a magyar szellem Odüsszeusza*” titulust kapott író ’45 előtti esszéi a magyarság nemzeti önismeretének fontos forrásvidékére kalauzolnak.

Görömbei András az Ady („*elveszünk, mert elvesztettük magunkat*”) „sorslátásában nevelkedett” Németh László irodalomszemléletéről – ezen belül esszéiről – értekezve, ezt azzal is magyarázza, hogy közvetlenül Trianon után kezdődött meg szellemi kibontakozása.

Görömbei elsősorban arra a („fantomháborúkat” kiváltó) kérdésre koncentrált, hogy miképp egyeztethető össze az irodalmi mű esztétikai autonómiája és világnézet-formáló szerepe; s hogyan lesz része az esztétikai értéknek az „író társadalmi profécija”. Németh László már indulásakor vitatta a *Nyugat* egyéniségközpontú, liberális esztétikáját, az egyéniséggel magát az esztétikai kritériumok szerint vizsgálendő művet helyezte szembe. A magyar reformkorral példálózott, de „elítélte az olyan művet, amelyikből kilógott az eszme”. Szabó Dezső „zseni-próféta felfogását” irodalmi demagógiának minősítette; az *Angyalföld* c. Kassák-regényt „a szocialista elfogultság kiütöközése” miatt utasította el; súlyos hibának tartotta, ha „az író kikiabál a műből”. Ugyanezért bírálta Kodolányit, Tamásit, szerinte – Görömbei kiemelésében – „a művészet nem illemtani példatár és nem szociális patkányirtó-szer”. A tiszta művészet abszolutizálását szintén tévútként írta le, mert az, mellőzve az „idegen elemeket”, magát a művészet rombolja le. A műveknek föl kell mérniük a „léthelyzetet”, és ebből spontán módon fejlődik ki az „eszme szemléltetése”. (Vö.: Görömbei 1999, 297–299)

A művészi autonómia és a valóságvonatkozások igénye az 1931-ben rögzített kritikai ars poeticájában ekképp összegződik. „A modell megsemmisül a hősben, az eszmét új sugárkör özönlő körül. [...] A mű nem sorakoztat, hanem kapcsol. [A remekmű] írója nélkül is megél. [...] A legmagasabb írói törekvés [...]: komponálni, a szerkezet segítségével a mű anyagából egy irreverzibilis művészi eszmét lobbantani ki.” (Németh L. 1968, 136–139)

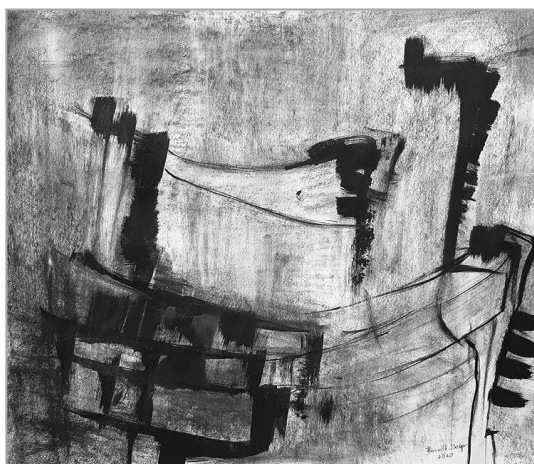
Felhasznált irodalom

- ANGI István, szerk. (1975): *Gondolatok a művészetről*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- ARANY János (1861): *Vojtina ars poeticája*. In: *Összes költeményei*.
<http://mek.niif.hu/00500/00597/html/vs185003.htm>
- ARANY János (1998): *A magyar irodalom története rövid kivonatban*. In: S. VARGA Pál (szerk.): *Arany János: Tanulmányok és kritikák*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 11–74.
- ARANY Zsuzsanna (2017): *Kosztolányi Dezső élete*. Osiris, Bp.
- BABITS Mihály (1978 [1936]): Kosztolányi. *Nyugat*, 1936/12. sz.
<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00611/19367.htm>
- (In: Uő [1978]: *Esszék, tanulmányok II*. Szépirodalmi, Bp., 516–524.)

- BABITS Mihály (1971): *Összegyűjtött versei*. Szépirodalmi, Bp.
<http://mek.oszk.hu/00600/00602/html/index.htm>
- BARÁNSZKY-JÓB László (1987): *Kosztolányi arca*. In: Uő.: *A művészi érték világa. Elméleti írások, tanulmányok, esszék*. Magvető, Bp., 167–180.
- BÉLÁDI Miklós (1985): *Mínőség és erkölcs Németh László gondolatvilágában*. In: SZEGEDY-MASZÁK Mihály (szerk.): *A mindentudás igézete. (Tanulmányok Németh Lászlóról)* JAK Füzetek 17. Magvető, Bp., 209–229.
- BENEDEK Marcell (1970): *Az olvasás művészete*. Gondolat, Bp.
- BERTHA Zoltán (2012): *A Nyugattól a Kelet Népeig. Németh László eszmevilágáról*. In: Uő.: *Sorsmetszetek*. Kortárs Kiadó, Bp., 49–57.
- BERTHA Zoltán (2016): *Nemzet a csillagokban*. Lucidus Kiadó, Bp.
- DOBOS István (2017): *Kapcsolatok. A jelentésteremtő nyelv költészettana és a kortárs stilusirányzatok Kosztolányi értekező műveiben*. *Literatura*, 2017/1–2., 3–30.
<http://epa.niif.hu/01000/01019/00003/pdf/csiky200323.pdf> (2018. 07. 18.)
- CSÓRI Sándor (2011): *Az ötödik fal. Újabb tollvonások Kosztolányi arcképén*. In: Uő.: *Védőoltás. A magyar irodalomról az Ómagyar Mária-siralomtól napjainkig*. Nap Kiadó, Bp., 226–236.
- GEROLD László (1986): *A „hütlén hívség” elve és szerepe az Esti Kornél novellákban*. *Hungarológiai Közlemények*, 1986/4., 347–353.
http://real-j.mtak.hu/4897/1/HungarologiaiKozlemenyek_1986_69.pdf (2018. 07. 19.)
- GINTLI Tibor (2013): *Látnokköltő változó látószög alatt: A minden-élmény jelentősége Ady lírájában; Ady és Kierkegaard; Ady beszédmódja az istenes versekben*. In: Uő.: *Irodalmi kalandtúra. Válogatott tanulmányok*. Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Bp., 13–63.
- GÖRÖMBEI András (1999): *Németh László irodalomszemléletének fő vonásai*. In: Uő. (szerk.): *Németh László irodalomszemlélete*. Csokonai Könyvtár (Bibliotheca Studiorum Litterarium) 17., Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 283–300.
- GYULAI Pál (é.n. [1887]): *Művészet és erkölcs*. In: *Gyulai Pál munkái IV. kötet. Dramaturgiai tanulmányok és emlékbeszédek*. Kisludgy-Társaság – Franklin-Társulat Bp., 204–211.
- ILLYÉS Gyula (1975/a): *Anyanyelvünk*. Magvető, Bp.
- ILLYÉS GYULA (1975/b): *Tíz síron túli Kosztolányi-könyv. [Ákombákom.]* In: Uő.: *Iránytűvel I*. Szépirodalmi, Bp., 369–410 [403–405].
- KENYERES Zoltán (2010): *Megtörtént szövegek. Esszék, tanulmányok a 20. századi magyar irodalomról*. Akadémiai, Bp.
- KIRÁLY István (1986): *Individuumközpontú világkép – társadalomközpontú világkép. (Az Ady-revizíós vita.)* In: Uő.: *Kosztolányi – vita és vallomás. Tanulmányok. Szépirodalmi*, Bp., 304–351.
- KISS Ferenc (1977): *Ady a „homo aesthetitus” felől*. In: LÁNG József (szerk.): *Tegnapok és holnapok árján. Tanulmányok Adyról*. Petőfi Irodalmi Múzeum – Népművelési Propaganda Iroda, Bp., 257–276.
- KISS Ferenc (1979): *Az érett Kosztolányi*. Akadémiai, Bp.
<http://mek.oszk.hu/05500/05520/05520.htm> (2018. 07. 18.)
- KOMLÓS Aladár (1964): *Három félreértett Arany János-vers. Irodalomtörténeti közlemények*, 1964/1., 23–32.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1916). *Tinta*. Kner Izidor kiadása, Gyoma.

- KOSZTOLÁNYI Dezső (1930): Lenni vagy nem lenni. *Nyugat*, 1930/4. sz.
<http://epa.oszk.hu/00000/00022/00484/14956.htm> (2018. 03. 23.)
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1937): *In politics*. In: Uő.: *Próza*. Révay, Bp., 61–65.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1971): *Összegyűjtött versei I–II.*, Szépirodalmi, Bp.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1976): *Látjátok, feleim*. Szépirodalmi, Bp.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1977): *Egy ég alatt*. Szépirodalmi, Bp.
- KOSZTOLÁNYI Dezső (1999): *Nyelv és lélek*. Osiris, Bp.
- KÖDÖBÖCZ Gábor (2014): *Szépen magyarul, szépen emberül. Esszék, tanulmányok, pályaképek*. Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, Bp.
- NÉMETH László (1968): *Új nemzedék (1931) Ars poetica*. In: Uő.: *Kiadatlan tanulmányok I–II*. Magvető, Bp., I. 134–139.
- PAPP Ágnes Klára (1994): Egy irodalomtörténet színe és visszája. *Jelenkor*, 1994/6. sz., 601–603.
<http://www.jelenkor.net/userfiles/archivum/1994-06.pdf> (2018. 03. 23.)
- RÓNAY László (1977): *Kosztolányi Dezső*. Gondolat, Bp.
- RÓNAY László (1993): *Erkölc és irodalom*. Vigília Könyvek, Bp.
- SIMON Zoltán (1997): Az irodalmi interjúról. *Alföld*, 1997/10.,
<http://epa.oszk.hu/00000/00002/00022/simon.html> (2018. 08. 01.)
- SZÉNÁSI Zoltán (2017): Az én könyvespolcaim. A nyolevanéves Rónay Lászlónak. *Vigília*, 2017/8. sz. 629–630.
- VARGA Melinda (2011): „A magyar költészettel együtt szokott járnai az erkölcs.” *Interjú Kányádi Sándorral*. <https://www.irodalmijelen.hu/05242013-1525/magyar-kolteszettel-egyutt-szokott-jarnai-az-erkolcs> (2018. 07. 19.)
- S. VARGA Pál (1998): *A nemzeti költészet programja*. In: Uő. (szerk.): *Arany János: Tanulmányok és kritikák*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 507–517.

(Megjelent az *Agria* folyóirat 2019/tavaszi számában)

HORVÁTH IBOLYA:
 TERET ENGED
 (SZÉN, TUS; 2020)

PÁVA SZILÁRD versei:

IKREK

a ráncaim már a tieid is
nézem ahogyan simulok én közben
így ismerős lesz rajtad amiket hordok
bőre vagy szűkre vett régi rongyok

a ráncok alatt a felszínes énem
a tiéd lett végül
alakul a térdemet kopottá tevő
görbe alkat
kihúznám végre magamat alólad

a ráncokat varrjuk öltve
a mosolyokon ébredő idő
tovaszalad mi körbe-körbe csak
de míg keringsz előttem
magadra vetlek ahogyan egy tükörben

EMLÉKKÉP

kopottan mint a negatívról egy fekete-fehér
tört kisgyerek
vajon leszállna érte ma valaki az útról
biciklit ha tol
s ténfereg
ki noha útbaigazítást vár pedig talán
örökbe fogadni lenne ok
lehet kopottan bár
de nyitott szemmel

amelyekben
az éhség rég kopog
valami tudásvágy is
ám nem azért mit már feledni vágyva
eltagad
hanem a törésen túli szép világ után
ami a keretből kint maradt

DIKTÁTOR

nem bánthanálak már a lámpafénynél
a hangom se fojtánám
visszafogva tartott az indulat
belül mégis öklömbe zárt
talán amíg ütlegelnék engem üt majd
a várva nem várt felismerés
hogy vallaszóként ha rád üvöltök
magamra mért mind a szenvedés

ÜRÜGY

a fülledt eső után az utca vár
zúg a fejem mint fák amott
amit a szél le nem ápolt törve gallyakat
az ázik a gőzben
korhadok
és mert gondolattalan mérgem a kínom
az időtől függni kénytelen
azt még mindig nem veszem észre
hogy inkább kint vagyok én
mint jó legyen

KÉK MADÁR

fejünk fölött laza áttetszően a felfújtt gömb
tele friss levegővel a szétfeszülő burok
őrzi a látványt oly sok az emlék
mind oda húz el hol csupa álommal nekilódultunk
s amit egykor vágyva reméltünk
semmi madárdal
csak pici csőr hogy lássuk
a végén nincs oka félnünk
fejünk fölül hogy széthasad abból ránk
ami omlik nem maradandó
így ha kipukkan száll ami bent volt
nem számít most rossz-e vagy épp jó

KAPCSOLÓDÁS

egykor nekifeszültünk a szélnek gyerekként
vagy talán kamaszfejjel olvadt tagunkon
életveg módon incselkedett a tág tavasz
merre tartanánk fogalmunk se volt még
a tempó valódi volt pedig megmaradni mindörökké
kítartón s nem csak köszöngetve mint akik
néha meglátogatnak egyre ritkábban ám újra
mintha semmi sem változtatna minket át fakulttá
s a jövőképünk se színtelen lenne
így van ez hogyha nekifeszítenélek kibontva légy
fürdenem benne illatodban bevonzva ösztönrel
azt mi kínoz hiányt terem
nem vagyunk vének épp de múltunk
amíg erőlködve vér csorog
miket régi emlék fakaszt feloldozatlan
zsigerből amíg titok

INTIMITÁS

♀

part
kimosódik fövényes az oldal
támasz a hullámnak
vize nyargal
beleváj élt szúr permete hosszan
szikkad amit hagy
majd ha apadtan levonul
felsért ami marad
és csak töredék
más már bele nem akadhat

♂

tó
benne lassan átadom annak
magam hogy érzem hol tilos
már a derekamig áztatni néha
és míg áttetszik itt-ott
nem koszos mégse látom a mélyét
hiába hívna a szemem
szorítom fulladok
már nem ér le a lábam
biztosan én bár tovább merülnék
nem hagyod

PÁLFY JULIANNA tárcája:

ÚTON

Sokkal hamarabb le kellett volna szállnom. Itt ülök, vissza-visszanézek, a hátam mögött rég mások ülnek, miközben meg voltam győződve arról, hogy mind ugyanoda igyekszünk.

Színes csíkok vibrálnak, a kinti világ fényei szabálytalan alakzatokba rendeződnek az ablak túloldalán.

Elkényelmesedtem, arra se bírom rávenni magam, hogy egy percre felálljak, elgémberedett tagjaimat megmozgassam. Úgy gondolok magamra, mint egy erős kötélén függő nehéz tárgyra. A kötél szálai idővel meggyengülnek, a szélső sorok szakadoznak, egyre több a leomlott kóc, érdeklődéssel figyelem meddig bírja a szerintem nagyon is nehéz terhet.

– Honnan, hová? – áll meg fölöttem egy anyám-forma nő. Csak a piros kabátka furesa rajta, anyám a hideg színeket kedvelte. Kék szemű volt, szőke.

– Csak át az életem – idézem mosolyogva a divatos sláger szövegét, amit folyton hallani lehet a rádióban, de ő komoly marad, úgy látom, nem tudja, miről van szó.

– Akkor egy másik irányt javasolnék – szól halkán, kicsit bizalmasan közel hajol hozzám.

Csak intek, hogy most már mindegy.

Hirtelen huzatot érzek, valakik folyton nyitogatják az ajtókat mindkét oldalon. A piros kabátos szó nélkül eltűnt, hagyott némi úrt maga után, na, nem akkorát, mint kellett volna.

Egy bajszos, hosszú hajú pali már harmadszor megy el mellettem, hosszan, szemtelenül bámul. – Ismerem valahonnan? Ismerősnek tűnik, de nem tudom ki is valójában.

Ellentmondásos figura, csupa negatív energia lengi körül. Csüggedten nézek fel rá – ez nem fog tágítani mellőlem – gondolom.

A szemközti oldalon szürke hajú, egykor jóvágásúnak mondott férfi eszeget valami keksz félét. Minden falat után látszik rajta, hogy nehezebb esik a táplálkozás. Valószínűleg gyomorbeteg.

Szomorkás, kopár vidék váltja a színes tájat. Állatok sehol, pár varjú kering a szürke, rongyos felhőktől nehéz égbolton – drámai díszlet pillanatnyi hangulatomhoz.

Még rosszabb lesz a helyzet, a kellemetlen pali egyszerűen leköp, az öklét fenyegetően lendíti felém – de észbe kapok, elhajolok, nem talál el.

Ezen maga is meglepődik és futásnak ered.

– Mit akar tőlem? – kiabálok utána.

– Téged – ordítja, és eltűnik.

Gyerek sír valahol, tisztán hallottam a hátsó ülés felől.

Megrémülhetett, az ülés alá bújt félelmében.

Ötven körüli férfi lép mellém, megkérdezi, szabad-e a velem szembeni ülés. Bólintok.

– Grafikus vagyok, de kisméretű farostlemezekre akril festékkel tájképeket is festek. Ebben a mappában van néhány, ha akarja, megmutatom. Nem kötelező vásárolni, szórakozásnak sem utolsó, jobban telik az idő.

Be nem áll a szája, minden darabka fecnihez, kis képecskéhez van hozzáfűznivalója.

Eleinte érdeklődéssel nézegetem – ez csinos, ez tetszik, ez ízléstelen – mondom, de látom, mennyire elkeseríti egy-egy kritikus megjegyzés. Viselkedéséből felméri, hogy vásárolni se fogok, gyors mozdulattal összepakolja az egészet.

– Minden jót – mondja kimérten, és már egy másik utas mellé telepedve ajánlgatja magát.

– Országhatár –kiált be a kalauz –, akinek eddig szól a jegye, nem utazhat tovább.

Fontolgom, hogy visszamegyek a következő járáttal. Tetszetős, idegen állomás. Érdekes, kellemes, máshol nem tapasztalt fanyar-édes illata van a levegőnek.

Nem vagyok biztos magamban, mindenféle érzés kavarg bennem – szeretem is meg nem is. Kíváncsi vagyok, rajtam kívül ki szállt még le.

Megfordulok, utastársaim közül senki, csak a másik vagonból özönlik a nép. Egyvalaki mégis – a kellemetlen figura néz rám.

– Ne ácsorogjunk, haladjunk! – utasít keményen.

Épp nyitom ki a számat, hogy mondjak valami kellőképpen bántót, mikor megfogja a kezem valaki.

Kicsi kéz, puha, meleg, egy gyerek keze.

Kisírt szemmel, de bizalommal néz fel rám. Lehajolok hozzá, megsimogatom a fejét. Rádöbbenek, hogy nem fordulhatok vissza, itt kell maradnom.

– Hazajöttem – mondogatom magamban.

Az állomás ajtaján kilép egy nő.

Meglát, kedvesen integet, a nevemet kiabálja. Távoli rokon, csak levelekből ismerjük egymást, azonnal felismerem. Nem habozom, a nyakába ugrom, látszik, hogy ő is őszintén örül.

– Igyunk egy jó kávé – nyitja ki az ajtót előttem.

Hallom a vonat indulását a hátam mögött.

PÁLFY JULIANNA FESTMÉNYE

TORONYNAPLÓ KARANTÉN IDEJÉN

Locsolóvers-pályázat (2020. április 6.)

Írószövetségi hírlevél jön. A húsvéti költészet felfrissítése végett más fórumokkal közös, profik, amatőrök, „elhivatott és hívatlan, elismert és asztalfióknak verselők” számára is nyílt pályázatot hirdetnek, „a locsolóvers-irodalom reneszánsza” jegyében – a húsvéti ünnepkörön s a locsolkodás tematikáján belül, formai és tartalmi korlátozás nélkül. A határidő szoros, alig egy hét, újabb egy hét múlva eredményt hirdetnek. A pályadíjak jelképesek: az első helyezett 30, a második 20, a harmadik 10 ezer forint értékű könyvajándékot kap; a legjobb vers szerzőjének a Magyar Írószövetség 50 ezer forintos pénzjutalmat ajánlott fel. Mivel én a költői ihlet helyett a létrehívó alkalomban hiszek, nekifogtam egy ciklusnak, azonban rá kellett jönnöm: nem tudok locsolóverset írni. Ha zsűritag lennék, rögtön félre is tenném, bár nem voltak formai és tartalmi korlátozások. Ezek nem locsolóversek. (A zsűri viszont nem így gondolta – április 20-án meglepettséggel teli örömmel értesültem a hírről, hogy a pályázatot megnyertem...)

HÚSVÉTI VERSEK KEDVESEMNEK

(1.) Feltámadások

Keskeny úton ért a hajnal,
álmodtam én a hajaddal.
Párnádon ibolya-harमत
feleselt vissza a napnak.

A szívemet kiönteném,
de vele én megtölteném
minden virág gyöngye kelyhét –
s haragudna rám a menny-ég.

Helyette most a harmatot
hozom neked – hátha kapok
érte csókot, poros álmot...

Hátha várnak még reám is
csöndes feltámadások!

(2.) Hajólocsoló

Te fõnn vagy a szélben –
én hajó a mélyben.
Te a sirály lennél –
én hullám az égen.

S míg a hajóm haját
öntözném merészen,
te már készítenéd
menedéknyi fészke.

De mivel Húsvét van,
el kell locsolkodnom
hullámot és felhõt... –

Sziklaszirten kell majd
lenned menedékem.

(3.) Tarisznya-vers

Hajtsd le a fejed és
nézz a tarisznyámba:
ott lapul benne már
minden virág álma.

Tarisznyában hordom
én a fényt, ha nincsen
kezed nyoma ott az
elhagyott kilincsen.

Nem jöttél el hozzám –
kopogok most nálad:
ujjaimban a vágy
hátha el nem fárad.

Elszáradt álmaid
megöntözni jöttem,
bárha varjad árnya
köröz is fölöttem.

Húsvét reggeléhez
illatos dobozban
barka-fényű szíved
színeit is hoztam.

(4. Hímeselek)

Mivel most locsolni jöttem –
ne bánts! A képzeletnyi boldog
égről ne ránts vissza a sok,
félelmem által fölékesített,
nagyszerűnek tűnő pokolba!

Hímes tojások helyett most
énekelj nekem! Ha elmúlnak
az ünnepek, én majd úgyis
visszatérek a hímezetlen
szálkákkal körbevett akolba...

(5.) Húsvét reggel

Minden délután lopakodtam,
mert azt hittem, hogy tolvaj voltam... –
Hogy tudjak írni egy költeményt:
el kellett lopnom hozzá a fényt.

S honnan is vehettem volna, mint
a szemedből, mikor rám kacsint...?
De most éppen hozzád készülök
fényeiddel. – Lassan szédülök.

Rám fogsz ismerni – és magadra:
a vadászra – és a gyöngé vadra.
Húsvét reggel csak az remélem,
hogy a vadász majd nem lesz résen.

Elhiszi a vérző harmatot,
amit szarvas-patám ott hagyott
a fűben. S a bűgű orgonaszót
nem veszi észre a hegedűben...

(6. Hagyományosan – vagy mégsem?)

Adjon az Úristen neked is örömhírt,
adja, hogy ne legyél soha sem szükségben!
Harmatos reggelek édesítsék szíved,
és fedezz föl minden más szint a kékségben!

Ne legyél híjával se bóknak, se csóknak,
sem az ölelésnek, sem a féltő karnak!
Beszéljess az Úrral, de azt is kutasd meg,
ha vannak angyalok, hát ők mit akarnak!

Húsvét reggelén én azt kívánom néked,
hogy ne kelljen soha semmitől se félned.
S fohászaid is majd meghallgattatának,
ha én leszek otthon egy szép napon nálad...

(7.) Locspocs-vers

Sáros lett a csizmám széle –
ki kell fényesítenem.
Letörött a bicskám éle –
ki kell élesítenem.

Madár törött szárnyát láttam
házad felé jöttömben. –
S beforrott a vérző szárnya
a szép tavasz-körömben.

Megrepedt a szívem burka –
csókod legyen a kötés.
Locspocs-versem fénylő hurka
képzeletnyi ölelés.

Megöntözlek húsvét reggel –
könnyeimbe szivárgok.
Ha meghalok, madár-heggel
„Feltámadást” kívánok!

De ha egyszer feltámadnék,
ne küldj megint keresztre!
– Tudod, hogy én rajtad kívül
senki mást se szerettem...

HA WEÖRES SÁNDOR HÚSVÉTI VERSET ÍRNA...

(recept)

véggy egy kis tavaszt
ha már untat a nyár,
az ősz, a tél.

véggy egy keresztet
(és nyulat – ha az Írás
már nem mesél).

vegyél szavakat –
ott vannak mindenütt,
könnyen adják mindet,

ám ne hidd, hogy
ingyen adják majd
a könnyeinket.

vegyél húsvétot –
nehéz lesz, mert már
azt is eladták régen,

s neked túl kell
tenni majd magad
a sok semmiségen.

vegyél kölnivizet –
ezt el ne felejtse, mert
a víz nélkül nem megy,

s nehogy össze-
kevered az ibolyát
és a nefelejcsset...

s ha összeállt minden
hozzávaló a szívhez
szóló vershez,

kezdj imádkozni, mert
akkor neked már senki
nem kegyelmez.

végy egy kis merszet,
és jó, ha tudod, mélyen
miként lélegezz... –

majd hátulról figyeld,
miként működik még
az ép eszed...

(hozzávaló szavak)

az élet és tavasz –
forrás és rózsavíz
a bánat és áldás
majd egy kis szóda-íz

a húsvéti reggel –
virág és sok tojás
a hímes vigaszban
harmadnap-számolás

kerekerdő és zöld
rétek a reggelen –
a kerek az kerek
a zöld meg zöld legyen

köszöntés legyen a
vers: bemutatkozás –
és ha nincsen tojás
az legyen árulás

nem baj ha csillagok
hullnak az erdőbe –
a csillag mindenkor
rászól az időre

például úgy hogy: „te
vagy az én csillagom –
s én is a csillagod
leszek ha majd hagyom”

no de ma húsvétkor
különös évszakok
virágoztatják fel
az örök-nagy fagyot

tulipános fények
piros boldogságok
között ringadozó
árva viráglányok

illatozó harmat
eltévedt legények
között Tündér-ország
hazája a fénynek

de melyik fénynek is?
de melyik országnak?
van-e még fénye az
egyszeri hazának?

húsvéti reggelen
rózsaszép-virágszál
szélben hajladozva
mindörökké nyíljál

aranyos ágyadból
fehér nyoszolyában
harang zúgására
feszítsd föl az állam

rózsának tövéről
rózsavizet hozva

rózsa harmatában
fényben harmatozva

minden gyöngy lesz minden
véresen virágozik
s nem folyik a vér csak
a feltámadásig

ez is egy zengő szó
húsvét reggelében –
s ettől a szótól is
megreped az éden

és ahogy a kertben
a lányok megállnak
húsvét reggelén a
fiúk lányt kívánnak ...

húsvéti barkák közt
föltámadó vágyat –
és a föltámadást
az egész világnak

(variációk a „húsvéti vers” témájára)

(...)
az éden feltámad
elvérző virágban
rózsának tövéről
fehér nyoszolyában

(...)
te vagy a csillagom
kerekerdő-rétem
árva csillagok közt
tulipános fényben

(...)
kerek erdő-idő
az élet és tavasz
harmadnap-számolás
a vágnak a vigasz

(...)
forrás és rózsavíz
virág és sok tojás
a lányok a kertben:
mindegyik áruulás

(...)
 húsvéti barkák közt
 megreped az éden
 illatozó harmat
 az eltévedésben

(...)
 fiúk felébrednek
 tündér-reggelekben
 lányok harmatoznak
 a rózsá-sebekben

(...)
 hímes árulásban
 harmadnapon minden
 csillag is kinyílik
 virág szötte ingen

(...)
 az örök-nagy fagyot
 a zöld vigasz várja
 rózsá harmatában
 vérzengésben járva

(...)
 rózsának tövéből
 aranyos ágyadból
 zendül meg a reggel
 ringadozásodból

(...)
 szóda-ízű erdő
 különös évszakok
 zsenge gyöngy-szelekben
 föltámadó fagyok

(...)
 megrepedt falakon
 harmatozó csillag
 rászól az időre
 mint egy tünde-illat

(...)
 fényben lomhadozva
 rózsának tövéből
 megmutatod amit
 nem tudtunk az égből

(...)
 egy árva országnak
 évszaka vagy vélem
 hímes vigaszunknak
 húsvét reggelében

(...)
 harang zúgására
 mindörökké nyíljál
 rózsá-szép hajlással
 nekem csillagozzál

(..)
 tulipános ország
 vérző barka-fényben
 csillagként támadj föl
 messze zúgó égen

(...)
 zöld erdőben jártam
 kék ibolyát láttam
 nem vagyunk egyedül
 ebben a világban!

A CSÖND KÖNYVE

Ha valaki azt gondolta, hogy a csend és a „csönd” között a különbség csupán költői árnyalatnyi, a fizikailag és lelkileg egyaránt átélt válságos időkben rájön, hogy talán tévedett. A csend és a „csönd” közötti eltérés szinte olyan mértékű, mint az ég és a föld közötti különbség. Szó szerint is értve: mindaz, ami a földi dolgokkal köt össze, csendes; ám „csöndes” minden, amiben ráismerhetünk az égire (s ha jobban tetszik így: mindarra, ami belül van).

Ingmar Bergman egyszerre Isten- és magánytrilógiának nevezett, 1961–63 között forgatott három filmjét „A csend” című alkotás zárta. A rendező jegyezte föl naplójába, hogy a trilógiát indító „Tükör által homályosan”: a megszerzett bizonyosság; az „Úrvacsora” a megértett bizonyosság; „A csend”, az Isten csendje pedig a negatív lenyomat. A csend a hiány világa. Az eljátszott emberi lehetőségeké, hogy ha az Istent nem is, de legalább egymást megismerjük. A másik embert pedig csak akkor tudjuk megismerni, ha tisztábban látjuk önmagunkat, s az sem lehet olyan ártalmas, ha tisztázzuk az Istenhez való viszonyunkat.

Bergman végül is a „csöndről” beszélt, egy különleges érzésről. A szavak zenéje kifejezi az érzést, az elhallgató szavak, a megszűnő zajok utalhatnak mindarra, ami az ember bensőjében történik. Mint Kodály mondta: A csendet a fül érzékeli. A csöndet a lélek „hallja”.

Nemcsak a „csönd” teremt rendet, de a csend is megteremtheti a „csöndet”. Mindaz, ami kívül nem történik meg, az ember lelkében valósággá, megtörténtté válik. Amit nem hallunk, annak zenéje lesz; amit nem látunk, az láthatóvá válik a lélek láthatatlan tartományában.

„A hit azt jelenti, hogy az ember elhiszi, amit még nem lát, ennek a hitnek pedig az a jutalma, hogy látni fogja, amiben hisz.” Szent Ágoston, Hippo Reggius városának püspöke írta ezt az V. század elején – gyakran idézik, az interneten is feltűnik (ezt a feliratot láttam egy tengerparti homokban csukott szemmel imádkozó gyermek képe mellett). Augustinus megismerkedett korának szinte minden filozófiai és vallási irányzatával, közben megteremtette a keresztyén tudományosság alapjait; 93 műve és egy korrigáló könyve közt a Vallomásai fölmutatják a mai értelemben vett szépirodalmi próza teljes pompáját. Nem választotta külön a hitet és a tudást, úgy gondolta: azért kell hinni, hogy megismerjünk, és azért kell megismernünk, hogy higgyünk.

Nietzsche, amikor az intellektuális lelkiismeretről értekezve a hívőket ostorozta, bizonyára elfeledte Augustinust – hiszen a bizonyosság utáni vágy ugyanúgy megfog a hitben, miként jelen van a folyton kérdező és kételkedő ember racionális eszmei alapköveiben. Az 1882-es A vidám tudomány című könyvében éppen a gondolkodás méltóságvesztéséről fogalmazta meg, hogy nemcsak gúny

tárgyává teszik azt, akin látszik a gondolkodás, méltóságvesztéshez vezet a „gyorsan gondolkodás” is. Mert nincs kellően előkészítve – s hiányzik a csönd, mely nélkül nem születhet értelmes gondolatunk.

Ma ugyan nem panaszkodhatunk arra, hogy túlságosan zajos volna az életünk, legfőljebb a hamis híreket gyártó és a szenzáció jegyében mind nagyobb bizonytalanságba taszító fórumok miatt aggódhatunk. Szándékosan nem használtam a „független sajtó” kifejezést – e függetlenek legnagyobb ellensége a „csönd”. A rend. Bennünk is – és magunk körül is. Mert a rendetlenség mintha a vágyainkba is belekiabálna. Ha csönd van, akkor rend is van, mely suttagó, szerény, tisztes-ségtudó. Várakozó és türelmes, mint az adventi vagy a böjti csönd – és rend.

Hogy miért is olyan veszélyes a „csönd” azok számára, akik a rendetlenségben szeretnék a saját hatalmukat kiteljesíteni, arra Umberto Eco válaszol. A „*Velinák és csönd*” című esszéjében (mely 2011-ben magyarul is megjelent az *Ellenséget alkotni* c. kötetben) korunk egyik legfontosabb etikai problémájának nevezte, „hogyan térjünk vissza a csöndhöz”. Írását ezzel a mondattal fejezi be: „Ezért hát, olaszok, én nem történetekre invitállak benneteket, hanem a csöndre.”

S ezt most nem csak az olaszoknak kell gyakorolni. Eco a csöndben látta a diktatúra és a cenzúra legfőbb ellenszerét, én pedig nem tudom elhessegetni a gyanút, hogy akiknek nem tetszik ez a mostani csönd, azok épp a diktatúrát szolgálják, és a cenzúrájukat látják fenyegetve – ebből a szempontból is igaz lehet a sejtés, hogy a vírus legelső áldozata a liberalizmus.

A zaj intenzív igénye nemcsak drokként szolgál az emberek számára, hogy ne kelljen foglalkozniuk a belső tisztasággal, a megtisztulás módjaival, hanem a liberális diktatúra hatalmi eszközöként is. „*Redi in interiorem hominem, térj vissza önmagadba!*” – olvassuk Eco Szent Ágostontól kölcsönzött intését; a belső etikai vizsgálat ugyanis a holnap „tökéletes eszménye lehetne”. Mert lesz holnap, bár talán csöndesebb, mint amilyen a tegnapi volt.

A TELJESSÉG KÖNYVE

A költészet napja környékén József Attilát szinte kötelezően elő kell vennünk, s az ő szellemében mindazokat, akik a világ gyémánttengelyéhez szeretnék igazítani gerincüket: a versek vagy a versolvasás révén. De ne feledkezzünk el Márai Sándorról sem, aki ugyanazon a napon született, mint József Attila, csak öt évvel korábban, idén 120 esztendeje. Márai költészete nagyobb hangsúlyt kaphatott volna, ha nem válik kiváló prózaíróvá. Néhány verse be is került a 20. századi magyar költészet kánonába, gondoljunk az 1950-es Halotti beszédre, az '56-os Mennyből az angyalra és a '60-as évek elején született Manhattani szonettekre.

Nem beszélve arról, hogy a lírai hang lengi át Krúdy-regényét, a *Szindbád hazamegy* oldalait, s prózai epigrammaiban (*Négy évszak; Ég és föld*) szintén a költő Márai szólal meg.

A költészet napja környékén arról is szólni kell, hogy szükségszerűen korlátozott közösségi életünkben milyen alternatív megoldások születnek a kortárs költészet népszerűsítésére – miként a zenei életben a házi klipek még nagyobb látogatottságot érnek el, mint a professzionális produkciók –, de ne vagyok túl optimista a költészet közösségi megerősödését illetően. A költészet magánügy marad: néhány lélek magánügye, bár ez a bezártság barátságot ébreszthet az eddig soha ki nem nyitott versolvasmányokkal. József Attila ugyan minden korban és minden körülmény között képes megteremteni önmaga reneszánszát, évforduló, jeles nap sem kell hozzá. Nem kell Adynak, Petőfinek, Aranyinak sem. – És szívesen mondanám, hogy nem kell Radnótinak, Szabó Lőrincnek, Nagy Lászlónak vagy Pilinszkynek, Kányádinak s Weöres Sándornak sem – ám ezzel csak túlzott optimizmusomat hirdetném.

Látok valamilyen abszurd törvényszerűséget abban, hogy a költészet napját az úrhajózás napja követi – mintha a költészet ugyanolyan távoli dolog lenne, mint a csillagok. Somlyó György verset is írt Az asztronautákhoz: „*Ti, Súlytalanok, újdonsült ígék, / mit tesz veletek az emberiség? / Mit teremt állatok önmagából? / Csóvátok már szabad szemünkbe lángol, / röpte az éjben jól kivethető, / de még csupasz, időtlen ígétő / egy most-alakuló emberi nyelven, / melynek írása még megfejthetetlen.*” S ha már a szférák zenéje hallik, kihagyhatatlan Weöres, akit ugyan a gyerekköltészet modern klasszikusának és megújítójának tartunk, a Kenyeres Zoltán szerinti „játékköltészete” jóval több annál, mint aminek látszik: tiszta metafizika, a létezésünk (isteni kiterjedésünk) lírai reprezentációja.

Weörest olvasva eszünkbe juthat, hogy valóban olyan kicsik vagyunk, mint amilyen kicsinek a csillagok látnak minket. Hogy elrejtőznénk egy régi bőröndbe a padláson: hadd lásson minden elfelejtett játékszerünk. Hogy Clervaux-i Bernát szerint Isten lábának számolya a föld – de csak (a költészet napján megint föltámadó) Jézus hagyta rajta lábnyomát a poros köveken; a mélység csak úgy tárul föl előttünk, ha a szélességet és hosszúságot átalakítjuk magassággá. Az életről azt gondoltuk: van eleje és vége, ám a létünkéről csak ritkán gondolkodunk, azt sem tudjuk, hogy a létezésnek látszó élet milyen esendő. Amúgy az a bizonyos Bernát azt is mondta, hogy Isten felfoghatatlan – de hát nem is kell mindent megérteni ahhoz, hogy szeretni tudjuk Őt, mert ha már megértjük, rájövünk: gyakran csak önmagunkat szerettük benne.

Weöres Sándort olvasva gondoljuk tovább, hogy sorakoznak a könyvek előttünk – ha vannak könyveink –, lassan már az ablakot se látjuk tőlük; de nincs is rá szükségünk, mert mindegyik könyvben és versben van ezer ablak, és mind-

egyik ablak mögött van ezer új világ, amit nekünk kell bejárnunk. De nem tudunk elindulni, amíg nem találjuk meg hozzá a vándorbotot, hogy kitapogassuk vele a csillagokat. A Pilinszky-asszociációval arra gondolunk, hogy a világot befogták egy hálóba, kihúzták a partra, ahol nem volt semmi; majd ez a semmi kezdte falni a világot. – A világ gyorsan eggyé vált a parttal, a halászok meg éhen fognak halni...

Most éppen otthon vagyunk, de mégis úton – és amíg vándorolni képzeljük magunkat, nem kerülhetjük ki a szakadékokat sem, ha fel akarunk jutni a hegyre. A mélyből még magasabb a tető, de csak fönt gyógyulnak be a sebeink, melyeket az úton szereztünk. S nem tudjuk, hogy a keskeny úton-e, ahol hirtelen sokan tülekednek. Az utolsó pillanatban már mindenki arra menne, és aki végig azon haladt, most nem tud mit kezdeni a lökdösődő akaratokkal. Inkább a sor hátuljára állunk, mert tudjuk, hogy a kaput nem az út végén nyitották ki, hanem bennünk. Nézzük az előttünk tülekedő tömeget, majd elröpülünk fölöttük, kézen fogva az angyalokkal.

A Teljesség Könyvét – amit Weöres már megírt – most nem tudjuk újraolvasni, csak a hiányban. És hogy ne legyen oly hiányos a költészetnek ez az idej napja, arra biztatnék mindenkit: ha már nem rohan sehová, vegyen elő egy verseskönyvet. Ha nincs ilyen kötet a polcán, vegyen elő egy üres papírt, és írja le, hogy mit gondol a világról és önmagáról. Talán néhány új vers is fog születni – mert mindenki költő, és vers minden (Sík Sándor szerint is), ami élethangulat, aminek középpontjában a lelkiállapot áll, ami akkord és variáció.

Ha eljuttatják hozzám, én mindegyiket elolvasom.

Érkezett is néhány vers, legelőbb Takács Erzsébet Ildikó két haikuja, az egyik még a „csönd” reflexiójaként, a másik a „Teljesség” inspirációjára:

TAKÁCS E. ILDIKÓ:

1 haiku

Lélek-Camino
kanyargói - egyenes
út az Istenhez.

A csönd

Nem teljes a csönd -
milliárdnyi sejt munkál
bennünk, míg élünk

Aztán a kiváló hexametereket író Nagy Gábor Miklós jelentkezett versével.

NAGY GÁBOR MIKLÓS:

HÚSVÉT (HEXAMETEREK)

Nem több: másfélszer három méter csak az erkély,
pár lépésnyi szabadság – ennyit tűr a karantén.
Száraz cserszegi fűszeres és hozzá cigaretta,
négy kávé és pár Ady-vers, s egy Krúdy-novella –
séta helyett. Így telt el gyorsan a kedd meg a szombat.

Nézem, ahogy bordó levelet hajt lassan a rózsa,
s nőnek az új levelek, míg hálót sző a sarokba
egy nagypénteki pók-Krisztus, hátán a kereszttel,
hordja a sorsát. És az eső oly lassan eredt el,
lomhán koppantak csak a cseppek. Hámlik a korlát.
Furcsa időtlenség. A levél bújtatja a nyolc láb
krisztusi gazdáját: szorgos, dolgos kicsi pókot.

S közben száz Ady-versből a Pénzt, a Halált meg a Csókot
olvasom újra. Teszem le a félig szítt cigarettát.

*(A vers megtalálható Nagy Gábor Miklós Szívállás-jelentés költő blogján is:
https://szivallasjelentes.blog.hu/2020/04/13/husvet_hexameterek?fbclid=IwAR3PtVNWs-NsK5zhRtq2GEBMMRJCS46xSUuQImkSd4fNs2xUdkeyqGqKlwI)*

Messenger-üzenetben szintén kaptam verseket:

ILLÉS ÉVA:

A LÉLEK HANGJA

(...)
Szívemben vihar dúl,
a lelkemben orkán,
hiányod felemészt,
most a semmi burkán.

Este mikor elalszom,
te vagy a szívemben,
éjjelente felébredek,
s kereslek én ebben
a végtelenben.

A kéziratot „választ” lefényképezve, „képként” küldve el a verset

BARÁTH VIKTÓRIA:

ÁLMOMBAN A KAROM...

Álmomban a karom
ölelésre indult,
kúszott fel hegynek,
gördült le dombon.

Siklott a mély vízen
és rótt a pusztát
por fedte, tépázott
karom.

Mikor végre fellelt,
csak ölelt és ölelt.
Azóta sem mozdul.

(...)

Néha még hiányzik
egy-egy hajnalon.

Húsvét (a Költészet és a témakörbe illő Ūrhajózás napja) után még egy vers érkezett, név nélkül, a „lord428” nickname jelzéssel:

HAJÓKÉNT AZ ŪRBEN...

Hajóként az ūrben
lebegek, ha már szemed
tavában nem lehetek
az ōszi fákról lehullott
barna kis levél.

A megfagyott szelek
sodornak a semmibe –
és vágymim egy hullám-
fodornak tūnnek:
nem látja senki se.

Verset írtam arról,
hogym szeretlek. – Mū másról
kéne írni, mint a szép,
csöndes és fényes,
elfagyó halálról...?!

Meg a reményről: hogym
egyszer zölden nézek
vissza rád az égbe
kapaszkodó tavaszi
nyírfaágról?

BICSÁR VENDEL:

ÖRÖKKÉ LÉTEZŐ

vak vagyok a világosság
nem életszerű amit hallok
és amit tapintok érző életnek
vélek felfedezni minden
tapasztalást a körülöttem zajló
mozgások fuvallatok zörejek
emberi szóváltások újra és újra
megismerni tanítanak hogy
meg tudjam különböztetni a hang-
súlyokat egymástól a forrót
a hidegtől a szagot az illattól
az ütközést a véletlentől hogy
mindig bocsánatot kérnek tőlem
az utcán vagy konyhában főzés
közben hallgatom a rádiót
melyet idehelyeztek elérhető
közelségembe hogy tájékozódjam
a világ eseményeiről csak úgy
láthatatlanul mint a beszélgető-
társaim akik színes élményeikről
mesélnek a televízióban
történekről a félelmeikről
amikor sírtak az igazságtevők
győzelmén ez ritka alkalom
ilyenkor megvigasztalnak jó
neked nem látni a nyilvánvaló
bűnt mely hangtalanul közénk
lopózott ismeretlenül
vidámnak tettetvén magát
türelmetlenül követelőzőtt késsel
az oldalán mintha eltévedt volna
sűrűn mentegetőzőtt a kanyar
külső szélén mesélték az adás után

milyen volt vidámnak lenni
tánc közben én is éreztem
ilyesmit vonaglón az izzadások
között ismeretlen embertársaim
közelében ilyenkor járvány idején
még jobban aggódnak viselkedésem
miatt csak ne érjenek az arcomhoz
csak ne szóljak megértően amikor
várom az élelmiszer csomagot
az alig hallható lépteiket hogy egy
jóízút süthessenek húsvét idején
sertés húsából és tyúk madár
tojásából só és édes keseredik
ideje gyónni a lélekelemzőnek is
az időt sem érzem arcomon
a szemem gödrében szőrszálak
kunkorodnak hogy milyen
a hasonlat számomra elképzel-
hetetlen azt mondják látássérült
vagyok ez kézzszorításban
szokott megnyilvánulni
megértést érzek ilyenkor mert
nem értem milyen láthatónak
lenni a mosolyt
is
halmozni szokták mögöttem
erről hallomásom van
lefényképezték arcomat egy
füzetbe téve őrizetemre bízták
hogy ezzel azonosítsanak amikor
átlépek a határt ahol más hang-
súlyokkal beszélnek kutyám
kísér végig a szépségversenyen
az idegen-ország béli kutyák
között összehasonlításul
a sok ugatásban vettem át
a tanúsítványt az ismeretlenektől
amit a nyakamba akasztottak

a legjobb kutyakísérővé
magasztaltak most már nem hallok
a temérdek hangoskodást kürtök
és dobok tombolását körülöttem
a vonaton nyugodtan aludtam
el
hamar álomba szédültem
almafák árnyékát hűsöltem
a lihegés ébresztet fel
finom rezgésekkel a kezemben
pillanatfelvételeket rögzített
önkényesen a gépem
oldalára fordulva el a sarkára esett
töretlennek őrizve a környező
ablakokat ahonnan veszekedés
zaja futott tovább amikor
valamibe elbotlottam a szédülés
az ágyban ébresztett furcsa szag
fertőtlenített suhogó öltözetű
alakok bólogattak fölöttem
hogy közösen életben tartsanak
orrom alá dugtak valami
folyadékot az mondták
viszki
idegen szaga volt
könyvek között fondorlattal
hozták idáig messzi országból
a felesleges eszméket melyet
felolvasott a gép ismeretlen
színész hangján hogy változatosak
legyenek a napjaim az állandó
sötétségeim csak a hangok
által vélem felismerni közeli
ismerőseim akik még figyelnek
türelemmel és igyekeznek
megértetni a helyzetet mely
abban különbözik minden mástól
hogy örökké létező

Az imént olvasott (a *Magyar Hírlap* levelezésén keresztül érkezett) vers szerzője **Bicsár Vendel**, akit költőként nem ismertem, üveg- és ötvösművészként találtam az 1947-ben született alkotóról adatokat. A *Napút* folyóirat „*Hetvenévesek*” sorozatában 2017-ben jelent meg róla egy rövid életrajz: ötvösművészként végzett az Iparművészeti Főiskolán, de 1992 óta az üveggel is foglalkozik Baranyában. Hogy a költészet nem csupán az „alkalmiság” megjelenése nála, arra már a bemutatkozása is utalt, hiszen Bicsár Vendel ötvös- vagy üveg-műveinek reprodukciója helyett két kéziratos verset adott – egyiket az „üvegről”, a másikat cím nélkül.

Az üveg

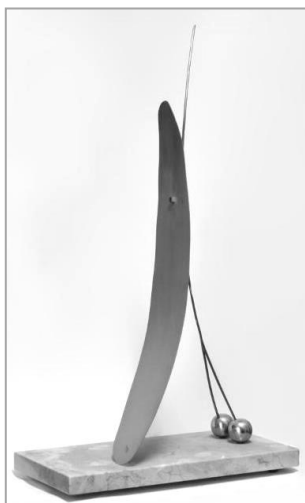
Az üveg
 Áttetsző
 Hang
 Tükörbe
 Márt
 Mint
 Emlékek
 Rezgése
 Hogy a fényt
 a
 Végtelenből
 Kimerje

kérdéseim
 miért
 vagytok
 önellátók
 minimál
 élettérrel
 felvértelve
 csak úgy
 szabadságba
 öltözve
 feszítik a
 hitetlenkedést

Cím nélkül

most
 jöttem
 a
 remete
 Kongresszusról
 sokan
 voltunk
 átutazó
 vízummal
 hitelesítve
 a
 kívülálló

BICSÁR VENDEL:
 A HÁRSFA VIRÁGA

BELSŐ CSEND – VIRTUÁLIS TAVASZI TÁRLAT DEBRECENBEN

Rendhagyó időkben egy rendhagyó Tavaszai Tárlattal jelentkezett a debreceni Kölcsey Központ: „május elejétől egy hónapon át „Belső Csend” címmel virtuális kiállításon mutatta be a helyi kortárs képzőművészetet. Mint a címmel is utaltak rá: a „vészterhes napokra” reflektáló műveket vártak, illetve minden olyat is, amelyek országos tárlatokon és a korábbi Tavaszai Tárlatokon még nem szerepeltek. A virtuális kiállításon (2020. május 2. és június 2. között) internetes szavazáson dönthettek a „látogatók” arról, mely műveket látnák szívesen. A szavazatokat lapzártánk után összesítették – a legeredményesebb, legfeljebb 10 alkotó jövőre egy közös kiállításon mutatkozik be a Kölcsey Központ Bényi Árpád Termében. (A virtuális tárlattól függetlenül, a szervezők még az idén szeretnék bemutatni a „Friss hajtást” – valódi kiállítás formájában is.)

GAJDÁN ZSUZSA: A NYUGALOM, MELY ELHAGYOTT
(JOBBRA, FENT);
PALOTAI ÉRSZÉBET: KERTI ANGYAL (JOBBRA, LENT);
GONDA ZOLTÁN: BEZÁRT VILÁG, AVAGY A VILÁGUNK
METAMORFÓZISA (BALRA, LENT)

VIRÁGH TIBOR
ELŐADÓMŰVÉSZ
EMLÉKEZETE

„Érzékeny, nagy hatású művész volt Virágh Tibor, idén lett volna 74 éves.”

Megdöböntett a *Dehír* portálon (még február 24-én) közreadott gyászüzenet a versmondó két nappal korábbi távozásáról.

Noha munkája, élete útja a fővárosba vezette, az elmúlt két évtizedben gyakran hallhattuk, hogyan mond Radnóti-, József Attila- és Ady-verset egy-egy kiállítás megnyitóján – legtöbbször a DOTE-galériákban, de önálló eseteken is föllépett (a DAB Klubban vagy a Déri Múzeumban), a főt említett költők mellett Pilinszky, Babits és Juhász Ferenc verseit adva elő.

Igaz, az utóbbi években már csak ritkábban vállalt fellépést. Talán egy vagy másfél évvel halála előtt a bot, amire támaszkodott, nem sok jóval biztatott, ám a fájdalmait is méltósággá emelte a költemény, a vers mondása közben a sajátjai helyett a mások fájdalmát és örömeit élte (és éltette) át.

Debreczeni Tibor 2005-ben így írt róla – az 1946-ban Bagamérban született előadóművész az 1960-as években lett a Debreczeni Tibor által alapított József Attila Irodalmi Színpad meghatározó tagja:

„Virágh Tibor ötvenegynéhány éves, középmagas, szikár, aszkétikus alkatú férfi. Arcán ráncok, de ezek nem az Apokrif üres árcai. Itt szenvedés csorog alá, a plakátmagányban ázó éjjeleké, szomorúság, mely tétován csordul a szájszögletből. Mintha magára Pilinszkyre is hasonlítana...

Virágh Tibor érzékeny művész, aki nemcsak átszűri magán Pilinszky líráját, hanem szuverén módon meg is éli belőle azt, ami neki fontos, ami róla szól. Előadásából kihalljuk a veszteségek miatti szomorúságot, az elválások fájdalmát, a bánatot, amely véges-végig csorog belőle: mert szétesnek a kapcsolatok, mert egyre lehetetlenebb keresztény módon élni...”

„Ki vagyok én; mi lettem én?” – kérdezte Virágh Tibor, még 2002-ben, az akkor 40 éves pályafutásának alkalmából emberi ars poeticájában.

„Porszem az idő hatalmas homokórájában.

Bagamérban, 1946 novemberében hozott világra az édesanyám, akitől rengeteget tanultam. Főzni, ételeket izesíteni, gatz szedni a vetemények közül a malacoknak, tehenet fejni, libát tömni, alkalmazkodni embertársaimhoz, az élet törvényeihez. Édesapám kicsiny koromban a Toldit, a János vitézt, az Egri csillagokat olvasta fel meseként, közben mint erdész fákat telepített Nagycserétől Halápig, Hármashegyig, Vámospércsig, Bagamérig. Ezeknek az erdőknek jó része ma is virul.

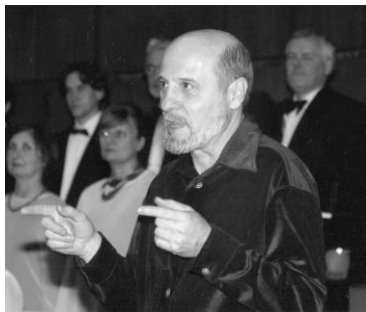
Mi lettem én?

Kisdiák koromban nem akartam verset mondani, de rávettek, meggyőztek. Hosszú ideje [...] az] előadó-művészet, a versmondás a hivatásom. Tanult szakmám, foglalkozásom több is volt: okleveles úszómester, biológia-testnevelés szakos tanár, újságíró (a kis hírektől, tudósításoktól, riportoktól az olvasószerkesztésig, a számítógépes laptervezésig), színjátszó-rendező, a színházelmélet színművészeti főiskolán képzett szakembere.

Ki is vagyok hát én?

Egy immáron kopasz, bajszos, őszülő porszem. Két gyönyörű, felsőfokon végzett zenész leány édesapja. A KLTE gyakorló gimnáziumának 1965-ben jelesen érettségizett egykori hallgatója. Feledhetetlen magyartanárom, Boda Istvánné Judit néni szertelen, nyűgös, hálás tanítványa.

Egy porszem, aki megismételhetetlen, s aki legalább azt megtanulta, hogy mennyi mindent nem tud majd, amikor végképp leperereg...”

*Fájdalommal és
hálával emlékezünk,
emlékezem Rád,
Kedves Tibor!*

A KÉPEK CSERÉP ZSUZSA
ARCHÍVUMÁBÓL VALÓK

„RÁJÖTTEM, HOGY ÍGY IS LEHET”

Kocsis Csaba, egy „gyökértelen lokálpatrióta” Biharból

BAK RÓBERT PORTRÉINTERJÚJA

Egy négygyermekes család negyedik gyermekeként egyedül te születél Berettyóújfaluban. Mesélnél arról, hogy milyen volt a gyerekkorod?

– Gyökértelen lokálpatrióta vagyok, azt szoktam mondani. Én vagyok a család első Berettyóújfaluban született tagja, és vér szerinti rokonom nincs a temetőben. A gyerekkor egy életre meghatározza az ember útját. Én mindig szépen láttam Berettyóújfalut. Olyan szeretet határozta meg a család életét, mint a keresztény ösközösségben. Én ezt a szeretetet éreztem az utcában is ahol felnőttem, pedig az utcában lakott katonatiszt, kórházigazgató, párttitkár, népfrontos káder, tűzoltó, munkásőr, bankigazgató. Úgy éreztem, engem mindenki szeret és én mindenkit szerettem. Mi gyerekek, minden házba bejáratosak voltunk. A másik nagy helyszín maga a kórház volt. A hatvanas években a társadalmi munkából emelt strandon tölthettük a nyarat, itt tanultam meg úszni. Mikor már elbirtam a teniszütőt, a testvéreim nyomába léptem. A tehetségben messze elmaradtam tőlük, főleg a fiatalabb nővéremtől, aki többször is vidékbajnok lett. Az első edzőmet imádtam, egy régi vágású úriember, jogász, Weszprémy Zoli bácsi. Aztán másik tréneret kaptunk. A nővérem neki köszönhette első nagy sikereit, az én önérzetemet azonban jelentősen megtépázta. Ezek után inkább a pálya mellé jártam, a strand azonban megmaradt. A horgászengedély birtokában egyedül is kijártam a csonkatorony melletti holtághoz kárászolni. Volt, hogy egyedül maradtam, mert a rendőr elzavarta a barátaimat. A víz apadni kezdett. A falusi fiúk feneketlen kosárral igyekeztek kifogni a nagyobb halakat. Tapogatóztak. Mikor a kedvenc horgászhelyemet beszántották, elcseréltem a horgászbotomat egy Pajtás fényképezőgépre...

A zenéhez és az irodalomhoz már kisgyerekként is volt köződ?

– Az első fellépésem az óvodában volt a Zsiráf Mukiról és Maki majomról szóló dalt elénekelttem, éreztem, hogy mindenki rám figyel. Nagyon élveztem a sikert. Andersen-meséken tanultam meg olvasni, még óvodás koromban. A családban bálunk sohasem múlt el daltalan a karácsony. Mindig énekeltünk. A zeneiskolában csellóztam, igazán sok örömet nem leltem benne – frusztrált, hogy mások sokkal tehetségesebbek voltak. Ám öröm volt az ürömben, hogy

Kaszanyitzky András tanított, aki emberileg úgy teregetett, hogy a zeneszeretet megmaradt bennem.

Eredetileg erdészeti iskolába jelentkeztem Egerbe. Honnan jött ez, és végül hogyan nem lett belőled erdész?

– Gyerekkoromban sokat jártam a határt, érdekelt a madarak, halak, vadak világa. Egy pályaválasztási tanácsadáson javasolták, ha erdészmérnök szeretnék lenni, menjek Egerbe, erdészeti szakközépiskolába. Édesanyám az angol-kisasszonyoknál végzett, sok rokon élt a városban, így kiharcoltam én is az egri diák-létet. A kollégiumban, nem éreztem jól magam az elején, sokan jöttünk, sokfelől, de megtanultam alkalmazkodni. Nem lehettem erdőmérnök, mert a biológia-kémia nem ment olyan fényesen, és ezek lettek volna a felvételi tárgyak. Szívesen mentem volna azonban erdőművelőnek erdészeti szakmunkás végzettségemmel. Ezen komolyan gondolkoztam. A humán tárgyakból viszont jó pontszámom volt a felvételhez, amit a család ösztönzésére meg is próbáltam. Így kerültem a Debreceni Tanítóképző Főiskolára. Nem akartam tanító lenni, hiszen a végzettségem szerint népművelő is vagyok, de olyan kedvesen fogadtak az egykori iskolámban a tanítók, a gyerekek, és Kapornai András igazgató úr, hogy kezdetben mégis tanító lettem.

Hogyan kerültél kapcsolatba a színpadi zenéléssel? Hogyan alakult meg az első zenekarod, a Naposcsibe?

– A színpadi fellépés sikerének az ízét másodszorra hatodikos koromban élhettem át. Kiss Sándor tanár úr, aki mellesleg matematikát tanított, segített abban, hogy színpadra álljunk egy iskolai paródiával. A jól sikerült darabért jutalomtáborozást nyertünk. Csak a középiskolában kezdtem el gitározni. Az első fellépésemen több száz diák volt jelen, két dalt játszottam az egri várban, ahol olyanok is színpadra léptek, mint a Gépfolklor együttes és Dinnyés József. Az ő műsora ösztönzött arra, hogy verseket zenésítsek meg. Az érettségi után összefutottunk Gál Csabával a művelődési ház pinceklubjában. És 1978

nyarán megalakítottuk a Naposcsibe zenekart, már ekkor megírtuk legsikeresebb dalunkat, az Áldás, békeséget. Én ebben az évben kezdtem a tanítóképzőn – s ő egy szakközépiskolában. Első promóciós fényképünket a régi játszótér mászókáján készítettük. Alig voltunk itthon. A munkám mellett még volt egy hasonló örömszenekarom a '90-es évek közepén a *Naplopók* – újságíró kollégákkal alapítottuk: Vass Attila, Váradi Feri és Pál Csaba voltak a társaim

Úgy tudom, Varga Vilmos Ady-műsora adta meg számodra a végső lökést, hogy elindulj a magad választotta művészi irányba. Pontosan mire ébredtél rá az előadását látva?

– Arra, hogy így is lehet. Versmondással, zenével kiállni a közönség elé, s ötvözni a kettőt. Ebből két előadás született: Az *Összefonódás* című cigány költők, írók műveiből, 1993-ban. Balogh Lászlóval, Balogh Gyulával és Mohácsi Viktóriával, aztán a *Ki verné fel lelkiünkben a lelket?* című József Attila-műsor 1995–96-ban Balogh Gyulával, Balogh Lászlóval, Ökrös Évával, Nagy Erzsikével. 2014-ben megalakult a *Körömvirág* együttes. Miczura Károllyal és Szászné Ökrös Beátával minden korosztály számára készítünk műsorokat, így sokkal több ember megismeri e verseket. Szerettem másokkal is együtt dolgozni. Bai Károllyal, Papp Imrénével is voltak emlékezetes fellépéseink. Egyszer bejött hozzám a városházára (kulturális menedzser voltam ott) Pető István, aki gyermekszínesként a Csokonai Színházban Nyilas Misit alakította nagy sikerrel. Javasolta, dolgozzunk együtt – aztán eltűnt. Több mint egy évtized múlva újra találkoztunk. 2015-ben Nadányit és Kosztolányit szavalt annak emlékére, hogy 1935. január 17-én Berettyóújfaluban járt Kosztolányi Dezső. Ez adott végső lökést a tervezett Ady-műsor komponálásához.

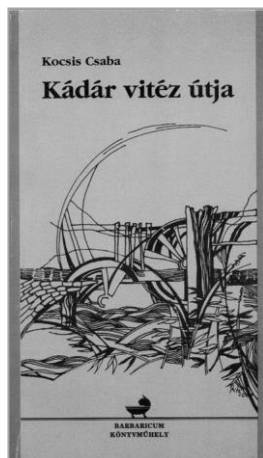

A KÖRÖMVIRÁG
ZENEKARRAL

Ennek csak egy akadálya volt: egyetlen megzenésített Ady-vers sem szerepelt a repertoárban. Hozzákezdtem Ady költészetét bújni, s az egyik verset a másik után zenésítettem meg. A műsorral Ady korát szerettük volna megidézni, ehhez igazítottuk a színpadképet és öltözetünket is. Sokat adott ehhez Pető Pisti színpadi tapasztalata. Minden műsornak van előélete, és szeretnénk, ha lenne utóélete is. Elek Tibor sok hasznos tanáccsal látott el minket az Ady-műsorral kapcsolatban. Sok helyen szerepeltünk már ezzel az előadással, sajnos a koronavírus-járvány derékba törte ezt a sikeres szériát.

Nemcsak a színpadi előadás formájában foglalkozol az irodalommal, de hagyományosabb formában is: könyveket is írsz. Sokféle műfajban alkottál (interjú, publicisztika, versek, regények, riportok, stb.). Van olyan könyved, amelyre különösen büszke vagy? Amit kiemelnél közülük?

– Gyerekkori álmom volt, hogy megírjam Kádár vitéz történetét. A nyolcvanas évek derekán elkészítettem a regény vázlatát, de rájöttem, hogy nem tudom megírni, mert nincs hozzá elég ismeretem. Tíz év anyaggyűjtés következett. Közben a *Hajdú-Bihari Napló* munkatársaként a *Táj-Kép* mellékletet szerkesztettem, jártam a vidéket, ami megváltoztatta az érték-rendemet. Végül a vázlat alapján írtam meg a könyvet (L. Ritók Nóra illusztrációival jelent meg *Kádár vitéz útja* címmel 2001-ben, a Barbaricum Könyvkiadó gondozásában). 2011-ben a regény főhősének – ötéves munka után – lovas szobrot emeltek a város főterére, s a könyvemet is kiadták újra, a *Magyar Napló* gondozásában (a borítóján Gyórfi Lajos szobrával). 2005-től november hetedikére (hét éven át) egy-egy adott témában novellát írunk Balogh Gyulával és Bíró Gyulával, ez gyűjteményes kötetben is megjelent. (*Az utolsó párttitkár és egyéb történetek* címmel az *Irodalmi Jelen Könyvek* sorozatban, Aradon, 2012-ben.) A közös munka nagy élmény volt, azóta is tartom velük a kapcsolatot. A *Kiskutya a sötétben* című verskötetet Bogi lányom 10 éves kori rajzai ihlették. Öröm volt vele egy kötetben megjelenni, és ha a jó Isten is azt akarja, lesz folytatás is. Szerkesztői munkám a *Bihari Füzetek*kel teljesedett ki. Ennek megkoronázása volt a Fazekas Ferenc fazekas barátom 60. születésnapjára szerkesztett könyv – az *FF 60*. Szűcs Endre tárgyfotóinak köszönhetően talán ez a legszebb kiadvány, ami kikerült a kezem alól...

Van-e olyan alkotó, aki különösen hatott rád, aki nagyon nagy kedvenced? Vagy olyan, akivel szorosabb kapcsolatot tartasz?

– A szépirodalmi próbálkozásaimat Körmendi Lajos segítette. Az ő meghívására érkeztem a berekfürdői író táborba. A halála után az én nyakamban szakadt a tábor szervezése. Nagyon sokan elmentek a tábor lakói közül: Jókai Anna, Oláh János, Nagy Gáspár, hogy csak a legismertebbeket említsem – de mindig jöttek újak, azóta is itt vannak, mint Korpa Tamás, Finta Éva. Olyan volt ez, mint egy család. A táborlakók szinte mindegyikétől zenésítettem meg verset. A kortárs költőkkel való személyes kapcsolatom is innen eredeztethető. Minden év szeptemberében összejöttünk mintegy huszonöten. A határon innen és túlról is voltak, vannak vendégek. Kérdés, lesz-e még folytatás, olyan befejezetlennek érezném, ha most véget érne. Nagyon remek, irodalomban is jártas, nálam olvasottabb, műveltebb munkatársaim a *Hajdú-Bihari Napló*-nál, mint Pál Csaba, Vitéz Ferenc, Erdei Sándor, Arany Lajos, Bényei József, Gulyás Imre, Tóth Dénes, nem utolsó sorban Bakó Endre talán nem is tudják mennyire meghatározóak voltak az életemben. A bereki tábor lakói közül Oláh Andrással, Vass Tiborral, Elek Tiborral gyakran beszélgetek, s ha van rá lehetőség, együttműködünk. Sokat köszönhetek Mezey Katalinnak és Jánosi Zoltánnak is.

Írsz és zenélsz is. De hogy jött a fényképezés? Milyen eredményeket értél el ezen a területen?

– A fiatalkori fellángolásom után, újságírói munkámhoz készítettem előszeretettel fotókat, aztán elkezdtem kísérletezni. Így született meg 2005-ben az első fotografikai tárlatom. Ezt Porcia városának, a „*Hévíjó berek vízben ázongok...*” című tárlatamat Berekfürdőnek, a *Kisvárosi anizs* kiállítási anyagomat Püspökladánynak ajándékoztam; és *Az Én városom* sorozatom a Berettyóújfalúé. Túl vagyok a 150. önálló kiállításomon: Marosvásárhelyen volt, ahová sajnos nem tudtam

eljutni. A *Debrecentől Nagyváradig* c. anyag kezdetben külön-külön létezett, majd együtt először Nagyváradon, Micskén, végül Élesden „szerepelt”. Magyarországon Debrecenben láthatták először. Voltak eredményeim is, hisz az I. Hajdú-Bihar Megyei Fotószemlén a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat díját kaptam meg 2007-ben. A *Vizek éve* országos fotópályázat *Kikapcsolódás és egészségmegőrzés gyógy- és wellnessfürdőinkben* kategóriában első helyezett voltam 2008-ban, a Román Fotóművészek Egyesületének oklevelét nyertem el 2012-ben, a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE) Brassai–2017 pályázat szociófotó, dokumentarista fotó kategória harmadik díja volt a jutalmam 2018-ban. 2019-ben kaptam meg a Magyar arany érdemrendet, aminek egy jelentős része a fotózás is, mert ez is alkotómunkám része. A legkedvesebb mégis a „*Berettyóújfalú az én városom*” pályázaton az egyéni alkotások kategóriájának első helye volt a múlt évben – ezt a díjat a közönségtől kaptam: a bihariaktól és a barátaimtól. Azoktól, akiket szeretek.

... Azért van egy polgári foglalkozásod is. Évtizedek óta művelődésszervező vagy (Nagyrábén és Berettyóújfaluban is), a kultúrát hozod közelebb az emberekhez. Sokan emlegetik, ma kevesebbet olvas az ember, és kevésbé értékeli általában véve a kultúrát, a műveltséget. Te tapasztalsz ilyet? Ma nehezebb dolgozod van, mondjuk egy kiállítás, egy koncert vagy egy író-olvasó találkozó megszervezésével?

– Nekem ez sohasem jelentett nehézséget. Hiszen nem a saját ötleteimet valósítom meg, hanem az itt élő emberekét, az ő javaslataikat. Úgy gondolom, a közművelődést csak csapatjátékosként lehet sikerre vinni. Berettyóújfaluban erre már kevesebb módomban és lehetőségem van, mert a könyvbemutatók világa a könyvtár feladata – de néha nem tudok kibújni a bőrömből. Nagyon büszke vagyok arra, hogy szinte az egész irodalom teljes keresztmetszetét be tudtuk mutatni Berettyóújfaluban. Nagy érdeklődés volt mind a népi, mind az urbánus kötődésű szerzők iránt.

Az elmondható, hogy életed során sokfelé megfordultál, de mindig hű maradtál a bihari régiókhöz.

– Egy tanárom mondta, hogy a tanítónak, bárhova kerüljön is, meg kell ismernie a települést, ahova kerül. Mivel nem voltak itt gyökereim, és sokáig voltam távol, olyan volt, mintha egy új városba csöppennék. Családot alapítottunk, és hogy könnyebb legyen a megélhetésünk, másodállást vállaltam a múzeumban. Akkor érintett meg valami először a régi Újfaluból. Aztán a honismereti tábor idején betoppant két holland fiatal, és Konrád György felől

érdeklődött. Resteltem bevallani, hogy nem is hallottam róla. A sors iróniája, hogy aznap találkoztam Lisztes Annus nénivel, akiről Konrád is több visszaemlékezésében ír... S azóta már a két világháború közötti Újfalú számtalan szereplőjével beszéltem. Olyan volt ez nekem, mint egy nagy időutazás. Az ő visszaemlékezéseik döbbenettek rá, hogy engem sem vett karjára az idő. A feleségem is bihari, a munkánk még ideköt, de ha látni akarjuk a gyerekeket, bizony, nekünk is fel kell majd egyszer- egyszer kerekedni, mert már ők is élik a saját életüket.

Van-e olyan dolog, szokás, jellemző, ami csak a bihariaké, és ami szerinted teljesen egyedi?

– A szokásokról inkább a néprajzosokat kell megkérdezni. Van azonban egy érdekesség: Berettyóújfalu sokat köszönhet Trianonnak! Valljuk be, előtte nem volt jelentős település. Falu létére azonban majdnem 25 esztendőig megyeszékhely volt. Így lett kórház, megyeháza, impozáns leventeház, tisztviselőtelep. Újfalú sokáig volt kapu. Ami nem mehetett át a határon Romániába, az itt talált otthonra. Kabos Endre is itt ültette el az olimpia tölgyet, pedig Váradhoz több kötődése volt, az erdélyi származású Xantus Gyula több alkotását is őrzi a Bihari Múzeum, és a Nagyszalontának szánt Arany János szobrot is itt állították fel, ami aztán szerencsére itt is maradt. Sok értelmiségi a határ közelsége miatt érkezett Berettyóújfaluba. Euforikus hangulatban várták a romániai forradalom híreit, de aztán ők is csalódtak. A kultúra nem ismer határokat. Ezért használták ki a kultúraszervezők Nagyvárad közelségét. Úgy vélem, a közös múlt még sokáig befolyásolja majd a városunk életét.

A külhoni magyarokkal való kapcsolattartást is fontosnak tartod. Érzésed szerint változott a velük kapcsolatos szemléletmód idehaza? Nyitottabbak vagyunk feléjük, mint korábban?

– Nekem sokat jelent az általam csak néhány éve megismert Kárpátalja, és Erdély, ahol kamasz koromban jártam először. Gyalog és autóstoppal. Itt szembesültem azzal, hogy milyen nehéz megtartani a magyar nyelvet. Találkoztam olyan kortársammal, aki olyan szépen beszélt, mint egy tévémondó. Műveltsége tájékozottsága lefegyverző volt, ő mutatta be Marosvásárhely nevezetességeit, azé a városét, amely akkor még magyar volt. Én a kérdésed nem tudom optimistán megélni, hiszen nekem volt, van egy Nagyvárad iránti rajongásom, és az ottani irodalmi, képzőművészeti élet történéseit most már családilag is nyomon követjük. A Szűcs László vezette irodalmi műhely csak

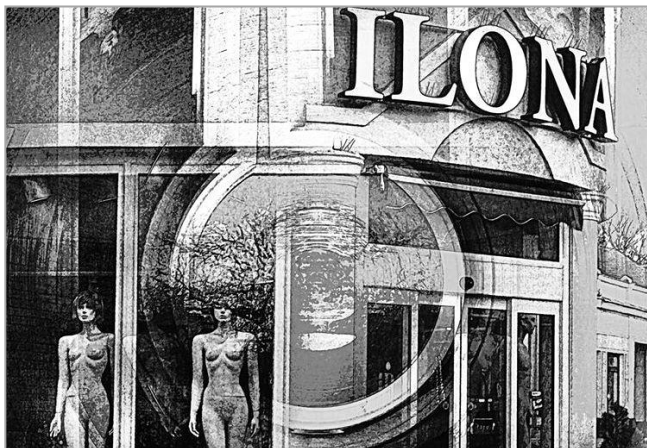
egy karnyújtásra van, és ezt szélesítették ki számomra a berekfürdői írótábor határon túli lakói. Erdélyből Gálfalvi György és Fekete Vince, Kárpátaljáról Dupka György, Nagy Zoltán Mihály és Vári Fábíán László. Ami elkeserít, hogy a határon túliakkal kapcsolatos szemléletmódot napról napra befolyásolja a politika, amely egy-egy szavazatért képes szemrebbenés nélkül feloldozni, megosztani a létszámában fogyatkozó magyarságot...

A BEREKFÜRDŐI KÖRMENDI LAJOS
ÍRÓTÁBORBAN, 2015-BEN
(JOBBRA: OLÁH JÁNOS ÉS MEZEY KATALIN)

JÁRVÁNY MIATT
ZÁRVA

KOCSIS CSABA
FOTOGRAFIKÁJA
A 2020. ÉVI
VIRTUÁLIS
DEBRECENI
TAVASZI TÁRLAT
KATALÓGUSÁBÓL

TARTALOM

Százegy..... 257

KÉPZŐMŰVÉSZET ÉS KÖLTÉSZET

Az abszurd: szellemi létforma (*Uzonyi Ferenc festőművész elmaradt kiállításának ajánlása helyett*)..... 258

Húsz kép – húsz vers..... 262

UZONYI FERENC műtermében (*versek*) 274

KÖNYVEKRŐL – RÖVIDEN

(Benne: A tizedik lépcsőn / TÓTH DÉNES ÁRPÁD Füzetei XVI.;
Ők, harmincan / Geszterédi Arcképcsarnok; „Tündér-határokon
túl” / KADA ERIKA monográfiája Áprily Lajos vallásos költészetéről;
A kultúra mint emlékezet. Lükő Gábor munkássága / HOPPÁL
MIHÁLY monográfiája)..... 281

KÉPZŐMŰVÉSZET ÉS KÖLTÉSZET

Töredékek (*A 80 éves László Ákos grafikusművész kiállítása*) 284

Versciklus LÁSZLÓ ÁKOS lapjaihoz 285

A 80 éves HÉZSŐ FERENC Visszatekintése Hódmezővásárhelyen 296

Irodalom (művészet) és erkölcs

(*Fejezet egy irodalomértelmezési vázlatkísérletből*) 298

VENDÉGSÉG

PÁVA SZILÁRD versei 320

Úton – PÁLFY JULIANNÁ tárcája 324

Toronyapló karantén idején

(Benne: *Húsvéti versek Kedvesemnek; Ha Weöres Sándor húsvéti verset írna...; A Csönd Könyve; A Teljesség Könyve;*
TAKÁCS E. ILDIKÓ, NAGY GÁBOR MIKLÓS, ILLÉS ÉVA, BARÁTH VIKTÓRIA,
BICSÁR VENDEL versei;
Belső Csend – virtuális tavaszi tárlat Debrecenben) 327

VIRÁGH TIBOR előadóművész emlékezete 346

„Rájöttem, hogy így is lehet”

(*Bak Róbert portréinterjúja KOCSIS CSABÁVAL*) 348